

Kritika a „zjevení“. Recepce Březinova díla v letech 1893–1918

Michal Topor

michal.topor@ipsl.cz

<https://dli.cuni.cz/course/view.php?id=5938> (moodle: pracovní prostor)

Zlatá Praha 35, 1917/1918, č. 50, II. 9.
1918, s. 598 (k článku Emanuela
Chalupného Ze života Otakara Březiny)

Harmonogram

- 22. 2. – úvodní seminář; sonda – polemika Niva, Literární listy / Lumír
- 1. 3. – 1894/1895 – F. V. Krejčí (pojem dekadence); kniha *Tajemné dálky*
- 8. 3. – ještě ke kritické reflexi *Tajemných dalek*
- 15. 3. – 1896: kniha *Svítání na západě*
- 22. 3. – 1896: kniha *Svítání na západě*;
- 29. 3. – 1896 – 1897: *Svítání na západě* (zbytek); *Větry od pólů* (Krejčí, Šalda)
- 5. 4. – 1898, 1899: F. V. Krejčí: *K estetice symbolismu*; kniha *Stavitelé chrámu*
- 12. 4. – 1901: ještě Voborníkův text o Stav. chrámu, kniha *Ruce*
- 19. 4. – 1903: kniha *Hudba pramenů*; Marten; Bouška; Chalupný; Dykova vystoupení
- 26. 4. – 1908: A. Novák, Šalda, E. Chalupný, C. Hoffmann
- 10. 5. – 1909–1913: Zweig; Hýsek; Záhoř; Adolf Veselý, E. Saudek
- 17. 5. – 1913: Šalda in *Duše a dílo*; R. Medek; 1916: M. Marten in *Akkord*

Mil. Hýsek: O. Březina a Němci. *Lidové noviny* 17, 1909, č. 122, 4. 5., s. 1–2 [R1: Sabina Ali]

Stefan Zweig: Otokar Březina v německém překladě. *Přehled* 7, 1908/1909, 11. 6. 1909, s. 678–680 [R2: Anežka Libánská]

Miloslav Hýsek: Otokar Březina. *Lumír* 37, 1908/1909, č. 4, 18. 11. 1909, s. 150–156 [R3: Petr Paulus]
(<http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/soubory/FXS/SCL/1.pdf>)

Zdeněk Záhoř: Otokar Březina jako mystik. Úvodní studie. *Časopis pro moderní filologii* 2, 1912, č. 2, 1. 3., s. 122–126, č. 3, 1. 5., s. 213–217, č. 4, 1. 7., s. 310–314 [R4: Kateřina Segešová]

Adolf Veselý: Evoluční mythus, sen o příchodu krásného člověka (Z knihy Zaslíbení kráse). *Přehled* 10, 1911/1912, č. 42/43, 12. 7. 1912, s. 705–706 [R5: Aneta Martykánová]

Emil Saudek: *O poesii Otokara Březiny*. Vídeň, Akademický spolek 1912 [S1] (moodle)

O. Březina a Němci.

V Lidových Novinách byl již oceněn německý překlad knihy Březinových básní »Ruce«, na podzim ve Vídni vydaný překladatelem drem. Emilem Saudkem. Ještě asi tři naše listy přinesly podrobnější ocenění (na př. »Den« feuilleton prof. Vlčka), ale ostatní, jak už tomu u nás bývá, odbyly jej stručnou lokálkou, připomínkou nanevš sňh, že se k němu ještě vrátí . . . A přece učinila tato kniha, skvostně vypravená a ozdobená Bilkovými kresbami a portrétem autora, mezi Němci pravý rozruch. Pražský »Přehled« otiskl několik úryvků z dopisů, jež překladateli poslal přední moderní autoři němečtí; už zde bylo patrné, že Březina došla zvítězil tam, kde jest dojem rozhodující: v kruzích umělců a ctitelů nejrafinovanějšího umění, labužnických ochotnavatelů jeho vlně a zase otroků fascinovaných písněmi, jež jsou zpívány přeplněným srdcem. Mluvilo se dokonce o utvoření básnickovy obce za hranicemi naší vlasti, a umělci významu Hofmannsthalova slibovali v něm hledat smír duše, kterého dosud neměli.

Nyní se již objevily kritiky v německých listech. Autoři jejich veřejně s nad-

šením opakují v nich, co už řekl skotřímě. Malé městečko moravské, zapadlé v západním koutě země, odtržené od celého světa, ale milující toho velkého samotáře, jenž učí jeho děti a zároveň jest zbožňovaným učitelem nejuslechtilějších duší nejvzdělanějších dospělých lidí, milující jej a dávající mu toho důkaz, jaký dovědce, tím, že nazývá jeho jménem ulici. . . to městečko jest jmenováno daleko za hranicemi v městech, jež mají pro Čechy jen nohřdavy posměch a nadávku, jest jmenováno v dopisech a hovorech a buď za nedochoho cílem lidí, kteří vyhledávají jinak k výletům pouze krajiny italské nebo skandinávské. Dr. Saudek, jehož umělecké nadšení se nebálo práce a finančních obětí, by mohl sdělití nejdnu zajímavou podrobnost.

Už koncem ledna se o Březinovi rozepsal v berlínském Der Tag básník a es-sayista Johannes Schlaf. Schlaf je z representantů dnešního literárního Německa. Před lety byl z neohrlivějších příkopníků realismu, ale ve studiu cizích vzorů se zastavil u jména Walt Whitmana, jehož vliv se stal na další Schlafovu tvorbu rozhodujícím. Jsou to nejen skvělé překlady z amerického básníka a nejlepší studie o něm, za něž děkujeme Schlafovi; Whitman také působil svým nadšením pro život, svými rozradosťujícími hymnami na možnost žít a na lidské tělo na německého realistu, jenž se nyní stal svými romány a essayemi jeho vyznavačem. A odtud Schla-

fovo porožnění Březinovi, v němž vidí ducha kongeniálního Whitmanovi a Verhaerenovi, odtud slova hymnické chvály českému velikánu, jež mají význam tím větší, že jsou nadšeně vyslovena právě nejlepším znalcem umění amerického barbara, pokládaného za vrchol poeie tohoto arhu.

V Neue Freie Presse psal o »Hände« 28. března vídeňský kritik Otto Hauser. Treba přiznat, že literární kritiky hlavních vídeňských listů, pokud si všimají překladů z češtiny, při všem povýšeném stanovisku bývají nezaujaté a ne-faštní. Otto Hauser, výborný znalec moderních literatur, sám také nedávno z Březiny překládal a zná jej z vlastního názoru. Jeho referát se počíná: »Vzdálen světa v jistém moravském městečku žije jako učitel měšťanské školy podivuhodný světec, o jehož vytrženích a kontemplacích k nám uhnví tyto rapsodicky plynoucí verše.« A stejným tónem pokračuje. Charakterisuje Březinovu poesii poukazem na umění pří-buzných duchů, na Maeterlincka, Walt Whitmana a zvláště na Williama Blakea, na řeč starozákonních proroků a stanoví Březinův význam pro českou poesii hlavně v poměru k Vrchlickému a »Moderní revui«. V celku jest zde leccos nesprávného — na př. zmínka, že moderní literární hnutí v Čechách souvisí především s německým symbolismem z r. 1890 — ale z každého řádku je patrné, že si německý kritik Bře-

zinaova umění velice váží a že věří v jeho genia.

V Das litterarische Echo z 1. května vyšla celá studie o Březinovi (psán zde Březina) od Camilla Hofmanna, Pan Hofmann, jako O. Hauser, žije ve Vídni a českou literaturu zná z vlastního názoru. O »Hände« psal už do »Moravsko-slezské Revue«. Tento celkový portrét Březinův je velmi duchaplný a i pro nás záslužný. Počíná větami podobnými jako O. Hauser. Březina jest též pro něho světcem umění i života. Ale Hofmann se snaží proniknouti až ke kořenům jeho bytosti: proti zdůrazňování podobnosti s Verhaerenem a Whitmanem, jež by mohlo vésti k chybnému mínění, že jest na nich závislý, konstatuje, že jest docela svůj, od nich v základě odlišný, že jako oni i on jde svou cestou mystiky. Nemůže pochopiti, proč v Čechách vidí v něm katolictví; pan Hofmann tu správně poukazuje na minulost Čechů, na jejich náboženskou povahu a význam v reformaci, na Husa, Chelického a české bratry; ukazuje na Slovana Tolstojě a u něho i u Březiny vidí, že jejich vira je sociální, a usuzuje, že Březinova mystika je mystika moderního slovanského člověka, jenž hledá Boha. A třebas kolem něho krouží záhady nekonečna se všemi světy všehomíra, Březina se v nich neztrácí, není tak slabý a tak jednostranný, aby nedovedl zůstat na zemi. A tu je německý kritik přesvědčen, že Březina zná všechny lidské

vědy, že prostudoval stejně dobře Fläckla jako Fechnera, že se zabýval problémy technickými jako moudrostí indické filosofie — a tento neobyčejně vzdělaný, hluboký — a tento neobyčejně vzdělaný, hluboký a básnický duch se projevuje ve všech Březinových knihách.

Das litterarische Echo jest časopisem nejjemnějších lidí německé umělecké kultury. A studie páně Hofmannova, provázená portrétem Březiny, jest psána tak, že nutně zaujme. Z německých universit chytěli nedávno vypovídat české studenty. A ti, jimiž se na venek Němci representují, začínají studovat a vybízejí ke studiu českého básníka, jehož vzdělání a hloubka myšlenek je překvapující. Chápete, co cítí český člověk, když si uvědomí, že naše politické kruhy se většinou příliš málo starají o umění, zvláště o básníky, a že málokterý z našich politických bojovníků přečetl některý verš tohoto jaroměřického samotáře, jenž nejen poutá cizí zájmy umělecké, ale před nímž se kloní i rozzuřené národnostní zbraně?

Neboť snad brzy budeme čísti protest předního německého básníka proti německému šovinismu, který se nestydí zakřikovat umění národa, z něhož vyšel Březina. Ale nechci předbíhati. — — —

Dr. Mil. Hýsek.

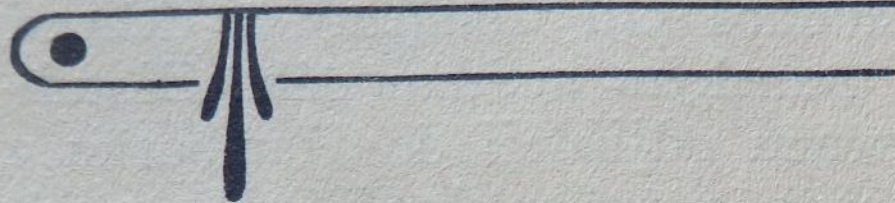
Dr. Š. Jet Dr. H. Jelinek K. Sczima F. Dyk Dr. Fr. Skácelík J. Opalský A. Břeska K. M. Capek-Chol Dr. M. Hýsek

Dr. Desiderius: VÝBOROVÁ SCHŮZE LITERÁRNÍHO ODBORU UMĚL. BESEDY.

Lumír 1926

ceny nejen povahou věci samé, ale i prave vlivem
zvláštní povahy oné smlouvy s trustem.

panem
v nižší

LITERATURA

Otokar Březina v německém překladě.

Napsal Stefan Zweig.

.....»des poètes, venus trop tard
pour être prêtres«.....

(Verhaeren.)

Z nejbližší blízkosti a přec po nekonečné cestě přichází k nám poprvé kniha Otokara Březiny. A stala se mi jasným příkladem úzké, omezené působivosti řeči a vítězné, silné, hranice a duchové světy směle překlenující síly básnické myšlenky.

Těsný, omezený svět jazyka: kde pocítovali jsme jej lépe, než na tomto příkladě? Zde v Rakousku je

básník
jako u
vznika
vota,
neuvě
myšle
kem
ničeh
voru
ostat
samc
cími
úzký

Stefan Zweig: Otokar Březina
v německém překladě. *Přehled 7*,
1908/1909, 11. 6. 1909, s. 678–680

Trust nahlízel vždy správně, že stane-li se
pánem pře v instanci vyšší, vítězí již tím samým
v nižší instanci.
JUDr. Fr. Schiller.

TERATURA

ladě. básník, velikán naší doby. Tři hodiny od Vídně žije
jako učitel v malém českém místě. V těsné světničce
vznikají tu básně, jež jsou napojeny krví našeho ži-
vota, účastné našich nejvnitřnějších, třeba dlouho ještě
neuvědomělých pocitů, znalé nevyslovených nových
myšlenek, jež v tajemné současnosti jedním okamžič-
kem oživnou u všech národů Evropy. A nevíme o něm
ničeho. Sotva jeho jméno, jež v rychlém toku rozho-
voru zajiskřivši, zase dozní vedle tak četných jmen
ostatních. Jeho básně jsou od let tištěny, zalétají ze
samoty básníkovy jizby k nemnohým, osvěcují žhou-
cími svými řádky bezedné propasti citu, seskupují
úzký kruh kol tohoto jména, tohoto díla. Kniha snad

Stefan Zweig o Březinovi. Videňský čtrnáctidenník »Oesterreichische Rundschau« přináší v 6. sešitě velmi pěknou studii o Březinovi z pera znamenitého mladého básníka německého, Stefana Zweiga, jehož »Thersites«, mimochodem řečeno, jest jeden z nejopravdovějších pokusů mladé německé poesie o velikou stylovou tragedii. — Úsudek Stefana Zweiga, podepřený o nevědění znalost moderní lyriky impressionistické i symbolické, staví Březinu »vedle všech těch velikánů, kteří usilují duši naší doby lyricky obsáhnouti, vedle Verhaerena, Dehmela a Hoffmannsthala«. Zweig vidí v Březinovi mystika, toužícího po novém vyrovnání s Bohem, zápasícího o výraz pro nevyšlovitelné mysterium muky i rozkoše kosmické; v Březinovi cítí básníka českého i slovanského, potomka hutsitských pradědů, i bratra novonáboženských snahy Gogolovy, Dostojevského i Tolstého (o správnosti tohoto třetího jména v této souvislosti pochybuji; Tolstoj jest racionalista velmi rozhodný; ale místo Tolstého dali by se položit zástupcové směru novonáboženského, vycházejícího z Dostojevského: Solovjev, Me-

režkovský, Berdajev). Velmi správně a jasně vidí Zweig hodnotu mystiky Březinovy v tom, že neodloučila jej od trpících bratří-lidí. »Mystika Březinova není osamoceným rozhovorem s Bohem, jako mystika velikých Němců středověku, jež pokouší — jako Dostojevského, jako Tolstého — tajemství lidských vztahů, hádanka pokorných a bratrských lidí a sen o jejich vykoupění. Krůpějí rudé krve vchází sociální myšlenka našich dní v jeho snění.« Dovoleno-li to zde připomenout, i já viděl jsem ve svém článku o Březinovi v loňském ročníku těchto listů *novum* a jedinečnou cenu Březinovy mystiky v tom, že jeho Bůh nepostavil se žárlivě mezi něho a člověka a všední život a nezatemnil mu jich.

PŘEHLED.

hled» pátrá po věčných otázkách. Proto ono zápasící temno v jeho verších. Jako v teleskopu se zvětšením vzdálenosti slábné síla světelná, tak prosakuje u básníků, kteří dychtili po posledních, nejvzdálenějších otázkách, temno v jejich slova. Co se získáto na výhledu, ztrácí se na jasnosti. Jakkoli ohnivé, jakkoli barevné jsou vše Březinovy, jakkoli všechny odlesky života jako symboly se v nich odrážejí — temnota leží iřivě pod nimi, jako černý spánek pod tenkou zářící pokrývkou snu. Někdy proráží temnota barvami, se slábi je, nevyšlovitelné mísi se v pronesené, a pak je mystický soumrak ve stírech s tichým prosiváním mračných oken kostelních. Musíme mysliti na náboženského mystiky středověké, a v pravdě od tohoto těžkovysněho českého katolicismu přicházejí tyto básně, ukazující jasně, že rudý plamen hutsitských bouří nevyšla dosud jakové stroje, jež na konec neisou ničím jiným, než sublimovaným náboženským pudem, žhoucí touhou po novém smíření s Bohem. Všemi velikými slovanckými básníky naší doby plápolá tento mystický plamen: zdá se, jako by národ, který byl zaklet k nečinnosti, zatím co v Německu Luther přetvářel náboženství, chtěl nyní zpločiti také nové náboženství, nové křesťanství. Všichni velcí slovanští básníci snili tento sen a sny básníků mají prorockou sílu. Ale Gogol, Dostojevský, Tolstoj nevtělili svoji touhu v symboly. A také Březina jest jen individuálním usmířením, a ještě ne novou věrou, jež by ztisiceronásobena mohla zaznívati s kazatelen, státi se a pradědu vyrůstati takové stroje, jež zcela dotvořeno; sedmý den mu ještě nenastal, ještě zaznívá spolu chaos a jeho zmatek. Orlický prátom tam ještě vyznívá. O temnotách pralesa vyprávějí tyto sny, probíhají od studených, křišťálových končin polárních až ke žhoucím poledníkům tropů. Sumné moře bolestných ekstází a nových harmonií. Prebuněná jest vegetace obrazů, elektřinou nabitý vzduch a jako by žilkování blesky: tůpy a přítmi hymnův a knih velikých mystiků se zde obnouvá.

Ale v tomto zápasení jest něco nového a cizho. Červené světlo prosivá zápasící spoustami mraků jako vycházející koule sluneční, jež chce přinésti jasno a průzračnost zralého poledne. Mystika Březinova není osamoceným rozhovorem s Bohem, jako mystika velikých Němců středověku, jež pokouší — jako Dostojevského, jako Tolstého — tajemství lidských vztahů, hádanka pokorných a bratrských lidí a sen o jejich vykoupění. Krůpějí rudé krve vchází sociální myšlenka našich dnů v jeho snění.

Postava nového Krista jest jako gloriola nad dílem věřícího básníka. Slovanská touha po novém náboženství, zde je touhou po novém vykypitelu. Trpěl-li dříve Kristus pro celé lidstvo, trpí zde všichni pro něho, nového vykypitele, v jehož rukou stanou se jasnějšími všechna tajemství, která nyní působí strach, těžkovysnělost a zmatení v duších hledajících. Všechny ruce, jež se zdají pro sebe pracovati, stávi nevědomky most, na němž se má zjeviti. Veškerá činnost jest jen příprava a očekávání.

A odtud také pokora básníkova. Hledíme-li z dalky na jeho dílo, mohli bychom je stavěti v blízkost Walt Whitmanovu. Ten ovšem udeřil hrde na svoje prsa, cítil v nich svět, miloval zemi jako svůj obraz, byl volným, sebevědomým individualistou. Březina však nevztahuje věci na sebe, nýbrž vztahuje sám sebe ve vesmír, vrhá své Já ve velký posvátný veletok, v němž nic nedostojí a přec nic nezmiří. Cítí, že jest znezmožněno jedinci dosáhnouti Nejvyššího — Boha.

Spokojuje se úlohou připravovatele velikých skutků, zrnčka z pole, kde jednou vzklíčí setba lidstva. Nádherná jest pokora tohoto básníka, který si vytvořil tak paměťhodný obraz o světě, který, pokorný i v životě, žije v nízkém postavení opodál,

k nám bývá donesena, než cizí řeč jí zapečetuje, uzavírá k nečinnému, němému, tupému bytí. Na cizích hrozbách nemůže, lež před námi verše, niaká domněnka nemůže, jenž žije za naší doby, je pro nás dílo nečoho, jenž žije za naší doby, je pro nás blízkostí — tři hodiny daleko. Tragické vězení řečí!

A pak: obdivuhodná vítězná síla básnické myšlenky, velikými sumnými křídly se vznášející přese všechny hranice, řeč nade řečmi. Někdo musí jen přijít, dokonce ani ne uchvatitel, básník nebo kouzelník slova, jen někdo uměný, věrný. Někdo, jenž nechtěl dílo mistrovati, chtěl býti jen služebníkem jeho, hlasatelem vyslaným s velikým poselstvím v dál. Někdo, jenž slovo za slovem pečlivě převáděl, jenž sám sebe mlučel, abychom lépe vnímali hlas milovaného. Enai S a u d e k, který toto vše pro dílo Březinovo podstoupil, zachoval věrne vše, učinil raději násilím německé řeči, než myšlence. A správně učinil: neboť krása veršů Březinových není pouhým uměním slova, básnické plati, jež na fotografiu doslovného převodu mizí, nýbrž hlubší krásou vnitřní harmonie, rytmu vášně pohnutých údů, daleko se rozklenující hudby velikých myšlenek. Nejen slovo jest u něho ohnivé a barvitě, nýbrž v běl rozohavné ekstase skvovala duši veršů v trvalou formu. Tato forma musila býti věrně podle smyslu zachována, neboť jest novým mezníkem v řadě těch, kteří usilovali o poslední poznání. Z prázdného imena zurčí symfonie, těsný žalář řečí povolí, horizonty s novými hvězdnými obrazy a záhadnými dálkami se modrají nad pobouřenou zdi. A víme, že Březina je z velikých lidí Rakouska. Obdivuhodná, vítězná síla básnické myšlenky, která nejprve vlastní jazyk přemáhá a pak ve všech jazycích, jako v domácím stanu, má svůj domov a očištinu!

Mohu mluvit jen o dojmu z dvaceti básní této knihy v německém převodu. Nevím, kam zařaditi básníka v jeho domovu, nevím, kolik zdědil v díle svém od básníků před nim, kolik v chvění spoluzpívá z mystických pramenů jeho domoviny a cizí duše jeho národu. Nemohu ani říci, co znamená vlastním národu. Čechové mají poměrně mladou literaturu. A takové národy neumívají naléztí — houpající se mezi přečínováním a opovržením, mezi předrážděným patriotismem a vnitřní nejistotou — pravý vztah svých vynikajících básníků k světové literatuře. O Březinovi se mi zdá — pokud mohu z povzdálí usuzovati — že není svým národem dosti podporován a propagován. Ovšem, dílo jeho jest temné a tajemné, nebude nikdy žiti mezi lidem, nikdy nebude moci býti tento odvračený samotář representativním básníkem svého národu. Ale národ má mlti i před nepochopitelnými ze svých básníků tajemnou úctu, jako obestírají sedláci na venkově staré pohanské hroby a obrazy neznámých božstev ze zášlech časů studem a neurčitou úctou. Takoví měli by již býti ctěni, když slouží pro ně nejlepší z jejich národa věrohodné svědectví: pocit velikosti měl by dokončiti, co střízlivě pochopení odírá. Březinu směl by Čechové již dnes klidně jmenovati vedle všech těch velikánů, kteří usilují duši naší doby lyricky obsáhnouti, vedle Verhaerena, Dehmela a Hoffmannsthala. Inouti, by ho nebo sebe přečínovali. A jest plným právem nás všech v Rakousku, sdíletí s nimi hrdost, že jim náleží k nám.

Březina není pro mnohé. Temnota tkví nad jeho dílem. Protože usiluje o svrchované. Není, jako oni vzácní, básníkem Evropy, jest básníkem celé země. Jemu země jest jen »jednou z nejchudších mezi sestrami všehomíra«, jaro a podzim, přeměna ročních dob — věčný básnický motiv — jemu jest jen pozvedchem v kosmické dráze, bol a rozkoš jedincova jen nádechem na zrcadle všehomíra. Člověk ničím než neviditelnou prašnou molekulou v světovém souznění. Jeho pohled, jeho »k hvězdám obrácený duchovný

PŘEHLED.

oddán jen svému snění. Vážnost a klid mluví z jeho díla, odloupneme-li ohnivou skořápku formy a dostaneme-li se k jasnému křišťálovému jádru. Vnější tékavosti odpovídá tu nekonečná vnitřní jistota. Všechny ekstase bojovaly jen o tento klid, chaos byl jen k tomu — Johannes Schlaf řekl to jednou tak krásně — aby zplodil hvězdu. Posvátně září nad zviřeným neklidem těchto vln, zvěstujíc nejhlubší uklidnění. A milujeme co pravdu slovo z knihy: »Kdo z našich dlaní se napil, odchází zářiv a tich.«

František Bílek vyzdobil dílo toto (a ještě bohatěji vydání české), Emilem Saudkem tak obětavě převedené. František Bílek. Také jeho jméno jest málo známo v Rakousku, chybí dokonce v naší »Nationalgalerie der modernen Kunst«. Také z jeho díla znám — jako z díla Otakara Březiny — jenom zlomek: několik jeho náboženských dřevořezeb a onen nezapomenutelný »Západ Čech« z londýnské Rakouské výstavy. Podivuhodné a snad bezpříkladné je bratrství těchto obou velikých umělců, kteří snad úplně vzájemně se doplňujíce — vážně, v přísné víře, vřele a odděleně žijí v Čechách svému dílu, neozáření slávou a neoslňeni ctižádostí, aby jí dobyli. Tajemně vyžívají z mlčení jejich i z mlčení okolí jejich výtvořů, které jsou dokladem duševních a tvárných sil jejich národa, důkazy síly a umělecké krásy, jaká asi sotva před tím byla známa u tohoto nám tak blízkého a tak cizího národa. A ony vzněcují palčivou touhu, dověděti se více o těchto — a snad i jiných ještě neznámých — mistrech. Nikdo k nim nemá blíže, než my. A neznám důvodu, proč bychom jim již nyní neměli vyjítí vstříc, místo abychom čekali, až je k nám přinese často dlouho váhající vlna světové slávy.¹⁾

Překl. P. Os.

*

Garibaldi, bohatýr svobody. Napsal K a r e l
T ů m a. 700 stran za 14 K. Nákl. J. R. Vilímka.

Kniha tato, jak bylo lze čekat, těsně k životopisu Mazziniho, kterého před více než třiceti léty. Veliký spis »Stol svobody« stojí v italském panteru hrdinů Tůmových vedle »Svobody«. A tak jednotlivé partie po bození Italie, známé nám ze spisů, opakují se v knize nové. Rozdíl je divuhodně dobrodružný život, který hrnuje mnohem více napínavých scén, širšímu čtenářstvu přístupnější a náboženská propaganda a prorockého essayisty Mazziniho Garibaldiovi vyrostl pochopitelně větší než kniha o jeho myšlenkách, a pro svůj obsah dočká se většího nářů, kterým jde víc o poutavost o hlubší jeho smysl. »Avšak kniha nebyla to jen činů lačná, v níž se pečích zálibu hledající bujará mladého námořníka do dálav vyhnaneč Garibaldi, nucený opustit vlasti, ... toužil zjednatí italskou Vlast je mu nade vše! Pro svou všeho se odřící, jest mu tato kniha On i náš Žižka »byli současnými jako nejhorší nepřátelé a A zatím nebylo v pravdě up

I lze tuto knihu — která v části zasloužila vkusnějšího zpracování — určit zejména dospělejší čtenářstvu.

Dt 54/32

3239919108919

ŠTĚPÁN ZWEIG:

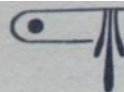
OTAKAR BŘEZINA

Dr. Štěpán Zweig je členem mladé vídeňské generace básnické. A to členem, jehož jméno dnes již má velmi dobrý zvuk nejen v lyrické produkci, ale i v dramatě. Jeho dosud jediné drama »Thersites« klidilo totiž při premiéře veliký úspěch. Mimo vlastní básnickou činnost však také se obírá literárními studii, hlavně o symbolické poesii, jež velmi mnoho slibují do budoucnosti.)

Soud jeho o Březinovi, uložený do přítomného článku, není dle vlastních slov autorových definitivní, ale znamená mnoho. Předně jím autor určil Březinovu poetickou hodnotu v srovnání s příbuznými básníky jiných národů, za druhé projevil řídkou u příslušníka cizího národa uznalost a nestrannost.

Žádosti překladatelově, aby studie tato mohla být česky ztlumočena, vyhověl autor se vzácnou ochotou.

Přeložil Zdeněk Doležil.

LITERA

Otakar Březina v německém překladě.

Napsal Stefan Zweig.

.....»des poètes, venus trop tard
pour être prêtres«.....
(Verhaeren.)

Z nejbližší blízkosti a přec po nekonečné cestě přichází k nám poprvé kniha Otakara Březiny. A stala se mi jasným příkladem úzké, omezené působivosti řeči a vítězné, silné, hranice a duchové světy směle překlenující síly básnické myšlenky.

Těsný, omezený svět jazyka: kde pocítovali jsme jej lépe, než na tomto příkladě? Zde v Rakousku je

... »des poètes, venus trop tard
pour être prêtres«...

(Verhaeren.)

Z bezprostřední blízkosti, a přece po nekonečné cestě přichází k nám kniha Otakara Březiny. A byla mně nejskvělejším příkladem úzkého, omezeného působení řeči a vítězné, mocné síly básnické myšlenky, jež směle spojuje hranice a světy ducha.

Úzký, ohraničený svět řeči: kde bychom tu omezenost lépe vycítovali, než při tomto příkladě? Žije v Rakousku básník, velikán naší doby. Tři hodiny od Vídně tráví život jako učitel v malé české obci. V těsné světelnici vznikají tam básně, napojené krví našeho života, účastné našich nejvniternějších pocitů, jichž si snad ještě dlouho neuvědomíme, obtěžkané nevyslovenými novými myšlenkami, jež ožijí najednou v tajuplné současnosti u všech národů evropských. A my nevíme o něm ničeho. Sotva známe jeho jméno, zatřpytívši se v prchavé vlně

Karel Lužák
v Praze.

20 hal.

1910.

MODERNÍ REVUE

Stefan Zweig píše v červnovém čísle časopisu "Österreichische Rundschau" o p. Otakaru Březinovi delší studii nad jeho knihou "Ruce", přeloženou do němčiny Emilem Saudkem.* Je zajímavé, jak ani jemné intelligence nedovedou zapřít zcela své rasy. Rozveseluje úžas tohoto Němce, jinak velmi zdvořilého a tolerantního, že v naší zemi, u nás, u nás, Němci vždy tak bagatelisovaného, může žít tak veliký básník, neznámý a neporozuměný, kterého p. Zweig milostivě staví do stejné řady s Verharenem, Dehmelem a Hofmannsthallem: *Tragické vězení jazyka!* dí. Studie jeví nicméně dosti subtilního porozumění. Mnohý v Čechách snad by se radoval zvláště z jejího konce, kde autor napomíná své soukmenovce, aby nadále neignorovali literatury, z níž vyšel tak veliký básník. Ale je v něm příliš mnoho specificky německé domyšlivosti, aby mohl být sympatický. Je to řečeno tak trochu s gestem římského caesara, házejícího almužnu s balkonu svého paláce.

ARTHUR BREISKY

* *Hände*, Viedeň, M. Frisch.

LITERATURA

ARNE NOVÁK:

KRISE NAŠEHO LYRICKÉHO BÁSNICTVÍ.

Toužebné vzpomínky účastníků, polohistorické již romány, zastřené zádumčivou mlhou stesku po ztraceném mládí, básnické dumy o době velikých nadějí zironisovaných chabou skutečností, vyvolávají v našem písemnictví vždy častěji a zálibněji obraz devadesátých let minulého věku. Věřte všem těm výmluvným dokumentům jen do polovice a přece musíte přiznati: byl to jistě hrdinský čas, když se ve vzduchu chvělo tolik neodbytné, ba vítězné mladosti; když touha po přeměně světového řádu a po obrození mravního zákona dovedla jako vysoká vlna uchvátiti tolik odvážných srdcí, a když vše, co zlatilo tuchy osamělého myslitele, co za hluku strojů a za šumění organizačních hesel plnilo naděje dělníkovy, co budilo mladé ženy z milostného snění k svobodnému vývoji, když vše to nacházelo sourodý a zhuštěný výraz v poesii nového posvěcení a nového rhythmů. Nechť krčí střízlivý dějepisec a obzíravý politik nedůvěřivě rameny, že hromadné to nadšení a opojné to úsilí nevykonalo v oblasti veřejné skutečnosti opravdového činu: v dějinách naší poesie málo jest let, kdy uzrálo tolik básnických činů, jako v rocích devadesátých.

Tehdy před patnácti léty, kdy došumoval zpěněný var revolučních snah v mládeži, utlučen perzekucí a politickou mdlobou vládnoucích

stran, byla to moderní naše lyrika, která ostře vyhraněnými díly všech svých mladých mistrů téměř cyklicky vydávala svědectví o veškerých mravních, myšlenkových a uměleckých energiích, probuzených v duších nového pokolení.

Tři velcí básníci, Machar, Sova, Březina, prošeďší právě výhni záporné skepse a pouští tísnivých nejistot, podali na rozhraní r. 1896 a 1897 knihy statečných výhledů do dálek a zítřků: J. S. Machar po analytickém období bolestné kritiky churavých společenských typů poprvé týčil velké dějinné postavy zachycené z perspektivy zcela nové a poprvé kovovým veršem ovládaným mužnou rukou zvonil k sociálnímu útoku a výboji; Antonín Sova, osvobozený konečně od statické malby mrtvého světa a zjemnělý nedávnou klinickou studií duše úpadkové, rozevřel svůj velký a toužebný zrak nervosního lyrika, aby viděl, v jaké hořečné vise tuhne krise společenského přerodu a v jakých světlých symbolech šeří se příští nového řádu; Otakar Březina, vyzpívav všecky tragické mdloby pozemských lásek a pozemských zmarů, jimiž se protřpělo jeho bolestné Já, vzepial právě peruti k velkému mystickému letu za ústřední a božskou Jednotou. A zároveň, zatím co v knihách »1893—1896«, ve »Vybouřených smutcích« a ve »Větrech od pólů« blížila se naše mladá lyrika ke svým vrcholům, přicházeli noví básníci,

jejichž knihy byly již daleko více než pouhý slib: Jiří Karásek probojoval se cizími vzory k tesknému pessimismu zrazené erotiky; Karel Hlaváček zhustil v lyrické ballady skrytých sociálních kořenů zoufalství srdce i třidy; Stanislav K. Neumann se stával po období velkých slov a prázdných gest iarym a slunným básníkem vítězné přírody, matky smyslu a pudů, a ve Viktoru Dykovi již již vyrůstal zasvěcený a pronikavý důvěrník ironických srdcí.

Jsem toho dojista dalek, abych těchto sedm básníků z roku 1896—1897 chtěl násilně vtiskovat do jakéhokoliv hromadného pojmu; jest to sedm ostře vypracovaných individualit, z nichž si každá vytvářela vlastní myšlenkový svět, vlastní básnickou expressi, vlastní umělecké cvazduši. Avšak přece nedovedu si pomyslit, že by nebylo hlubšího zákona za současným vybavením jejich nejvyšších možností, že by nebylo to viněni rytmované jedním a týmž tempem, které neslo svorně tolik různých lodí, spěchajících do rozličných přístavů a k rozmanitým zeměpásům. Naopak nacházím v tom skvělém rozkvětu české moderní lyriky za devadesátých let krásné potvrzení významného zákona z umělecké sociologie: doba, jejíž myšlenkový a mravní obsah jest opravdu mocný a plný, inspiruje soudobě umělce nejdůležitějších kořenů a nejrůznějších povah, takže rozezvučí se každý po svém a přece v konečné symfonii, jako hudební nástroje při skladbě orchestrální.

Rozumějte mi dobře: nechci snad říci, že taková doba vysokého duševního tlaku nutí všechny básníky, aby se stali poety časovými v duchu jejich tendencí. Pravý opak tane mně na mysli: onen tlak, kterým v takové době jsou všickni opravdoví básníci nutkáni a zdviháni, jest čistě vnitřní, asi podobného rázu, jakým na poetu působí síla přírodního dojmu, krutost osobní bolesti, intensita smyslové krásy — vzdání se takovému tlaku, toť vlastní podmínka všeho velkého emočního umění. Nevěřím ovšem též, že by takové mohutné napětí dobové znásilňovalo a komolilo jakkoliv individuality; naopak ony v něm rostou, rozvíjejí se, sílí, ať již vzdáním se prudké časové vlně, ať soustředěným odporem proti ní. Ve vzrušených údobích, kdy sociální vědomí zmocnilo se všech srdcí, všech mozků, všech vůlí, nevyvíjejí se pouze velcí hymnikové společenské spravedlnosti a hromadného soucítění, ale silou odporu též krajní individualisté, jejichž pud samoty a potřeba jedinečnosti vzdorují až k paroxysmu časovému proudění.

A dnes po patnácti letech, jak se proměnila česká lyrická situace! Byla-li tehdy zákonem velká generační spojitost, nastala teď spora-dičnost a osamotnění; bylo-li tenkrát lyrické tvoření organickou spoluprací duchů vnitřně solidárních, proměnilo se nyní ve výraz samoty,

již chybí jak inspirace tak resonance. Tehdy podával básník básníkovi thema a podnět, aby každý dle své osobnosti a svým uměním rozvedl motivy zrozené z plnosti doby; dnes není spojitost mezi poety. Tenkrát mohla se mladší účastníci cyklického díla, přijímající motivické prvky; dnes upadla v pouhé napodobení a parafrasování. Někteří z velkých básníků devadesátých let umlkli zcela. Zodpovědějí všechny otázky, které jim kladla plnost času a pathos přerodu století, a tak uzavřeli kruh svého díla. Jejich nejvyšším typem — jako nejvyšším typem české moderní poesie vůbec — jest Otakar Březina, v jehož díle, ovšem v mystickém pojetí a v symbolickém zdobení, ztělesněny jsou všechny vrcholné ideje oněch devadesátých let; Březina, tvořící čistě organicky, domyslí vše a našel pro všecko básnické slovo — poznal to, přestal v tragické sebekázni na vždy básnit.

I v tomto jeho rozhodnutí, které nám dlouho se zdálo krutým paradoxem, utajen byl kus pro-rocké výstrahy. Mlčky varoval Březina před svody daemona, jenž sluje Mechanismu. Jak mnozí, a jistě ne nejhorší básníci, propadli v poslední době jeho tak příjemnému úskoku, jakým jest opakování! Není v dnešní české lyrické krizi snad většího nebezpečí; právě proto, že tvoření organické ochromeno, pracuje se mechanicky; básně přestaly být díly a staly se parafrasami; nerodí se z nutnosti a z plnosti celé bytosti, nýbrž vznikají klidně dle šablon a patron jednou získaných. Machar, jenž ve svých nejlepších letech byl pravý básnický dobyvatel, uchvacující končinu za končinou, uvázl úplně v stojaté vodě prokleté zátoky a spokojuje se veršovnictvím čistě mechanickým. Jeho myšlenková náplň se nemění; jen dekorace se střídají. Jeho vztah k dějinám nepodléhá již rozvoji, pouze počet figurin a kulis se rozmnožuje. Machar ztratil právě to, v čem tkvěla jeho dravčí síla: onu schopnost vtisknouti všemu zkrvavený a břítký svůj spár: on, někdejší básník krajní, až nervósní bezprostřednosti, produkuje dnes básně mrtvé, lhostejné, antikvární.

Není však sám, na koho v době současného lyrického úpadku nastřelil dábel Mechanismu svoje síti; takměř celé mladé pokolení opakuje myšlenky dávnou vyzpívané, užívá forem dlouho opotřebovaných, vrací se k týmž obrazům, symbolům, obdobám. Sám Antonín Sova, jenž ještě dlouho po devadesátých letech rostl a vyvíjel se jako lyrik a psycholog, nešel v posledních knihách tomuto úskali: v jeho slastných vidinách zítřků lidstva, v jeho barevných snech o obrodě spravedlnosti, v jeho výmluvných improvisacích nad nočními městy a nad továrními přístavy bída vracejí se nejen dějové motivy a vůdčí ideje, nýbrž i celá básnická struktura od architektury myšlenek až po dekoraci obrazů. Přilíš často svádí jej jeho nadání obrazotvorné

a malebně
ního m
naší mlad
děk nazp
verbalism
umění Ja
který pr
letech, v
ducha!
vzruchu
víc živ
korační
vyspěl,
bēr me
lorit st
rozdily
starýc
ních d
zinovu
vět d
pro z
jádro
posle
vem
umě
prot
zrýn
lesk
kor

malebně v nebezpečné oblasti dekorativního mechanismu, jímž trpí snad většina naší mladé poesie. Dostali jsme se takto mimoděk nazpět do začarovaného kruhu básnického verbalismu, v němž se dusilo a tynulo slovesné umění Jaroslava Vrchlického a jeho nohsledů, a který prudce vrážila kritika v devadesátých letech, volající: Méně pestrých metafor a více ducha! Méně slovní parády a více ideového vzruchu! Méně šumivého a šelestivého listí a více živné mízy! Od posledních patnácti let dekoraci a malebný vkus v naší poesii dojísta vyspěl, ladění barev se postupně zjemnilo, výběr metafor, volba epithet, slovem veršový kolorit stal se mnohem decentnějším; ale to jen rozdily stupňové: v principu upadli jsme do starých, pohodlných a libivých bludů. Z dnešních debutantů, kteří hlavně podléhají vlivu Březinovi, Karáskovi neb Neumannovi, patří devět desetin k dekoracím marmotratníkům, jímž pro zevní příkrasu namnoze uniká bytostné jádro básnictví. Vidí-li tyto mladí poetové svůj poslední cíl v císelování metafor, v malbě slovem a veršem, v přepychu obrazovém, jsou umění dojista blíže než ti střizliví a drsní jejich protivníci, kteří místo lyrických básní podávají zrymované feuilletony, místo písní prázdnou burlesku psanou nářečím ulice a kavárny... ale vlastní srdce poesie bije docela jinde než v dekoracích příkrasách.

Každá opravdová báseň jest především živým organismus, zrozený z vášnivého objetí lidského osudu s básnickou idel. V požehnané hodině umělecké koncepcce, jejíž rozkoš hranicí přímo s bolestí, nedovede často sám básník rozeznati, kde přestává jeho osobní osud a kde začíná básnická idea... tak prolomly se v jeho tvůrčím nitru navzájem. Jest-li toto pravou genesi básnického díla — a všechna psychologická zkušenost pro to mluví —, pak není nesnadno říci, jakých podmínek žádá si skutečná velká poesie. Spolupracuje na ní jak básník, tak i jeho věk: básník, napne-li veškeré ethos svojí bytostí k tomu, by jeho osud krystalisoval se plně a významně; jeho věk pak, dává-li svou myšlenkovou i mravní silou a obsažností plodnou inspiraci ideovou... a to, jak jsme zřeli, nikoliv jedinému básnickému samotáři stojícímu bez spojitosti, nýbrž celému pokolení, jež neseno jest stejnou vlnou a slučováno neumlouvenou vnitřní solidárností.

Jako sociologie vůbec, nevěří ani sociologie umělecká v náhlé zvraty a v revoluční změny; jest však přesvědčena, že vážnou a uvědomělou spoluprací všech zúčastněných členů hromadného organismu může být postupně překonána sebe bolestnější krize a konečně zase zameněna obdobím plného, tvořivého a štědrého zdraví. Toť i naše důvěra za soudobé české krize lyrické.

MILOSLAV HÝSEK:

OTAKAR BŘEZINA.

Při oceňování uměleckého díla Otakara Březiny nelze tuším přejíti mlčením jeho literární počátky; básník sice sám, dospěv ve svém rozvoji výše, která alespoň na tu chvíli vyhovovala jeho usilovnému letu vpřed, před lety rozhodně odmítl uměleckou odpovědnost za vše, co vytiskl do „Tajemných dálek“. Ale již doba devíti let, která dělí jeho první uveřejněnou básně od první knihy, napovídá, že se tu odehrával bohatý a významný vnitřní proces, jenž naprosto nezasluhuje být zapomenut.

A skutečně: pokud možno sledovati v časopisech do minulosti, básně „Lékař“, podepsaná ve Vesně 1886 V. Danšovským, jak se od té doby několik roků telečský realista a potom venkovský učitel moravský Václav Jebavý jmenoval básnický, nikdy nejeví literárního začátečnictví; bylo by nesnadno v té době vyhledati ceněného autora, jenž by tak lehce ovládal verš i náladu a dovedl všední motiv obestříti tolika půvaby, z nichž nejmocnějším byl důvěrný hovor básníkovra roztesknělého nitra. A podobně je tomu v jeho básních jiných. Již zde jest patrné, jak vroucí byla láska k umění u tohoto osmnáctiletého studenta, který pečlivě císeloval svoje verše, nepropouštěje ani sebe menší banálnosti. Tenkrát, v prvním rozběhu za uměním, ještě nepřestával na básních: řada humoresek v krajinských listech, v nichž se vybíjel jeho jemný a ostrý vtíp, až po novellu „Protějšší okno“, jejíž jedenáct po-

kračování vyšlo r. 1890 v brněnském denníku, náleží k nejlepším, co do té doby v Čechách prosou bylo napsáno. Zvláště „Protějšší okno“ jest první předzvěstí nového umění už v době, kdy se v pražském divadle nesměly ještě hrati ani hry realistické; její jemná psychologická analýsa a prudká erotická vlně neměla v Čechách vzoru a nikterak nebyla závislá na hnutí, jež u nás teprve o něco později vešlo v život: Březina jest touto prací prvním, jenž k nám uvádí nové umění, a to prakticky dříve, než se ho theoreticky ujala kritika let devadesátých.

Ale „duše stoupajícího k světlu zná jen jediné nebezpečství: vše, čeho lze dosáhnouti bez nebezpečství“ (Perspektivy). A tak se V. Danšovský nespokojil dosaženým cílem, tím, že došel nejvyššího bodu, kam zatím školou Vrchlického dostoupila česká poesie: hladký verš, svědčící o obratné výmluvnosti, kterým mu bylo možno krásně vyprávěti vše, co viděl kolem sebe, nedal uspokojení jeho touze po umění. Zdá se, že už nyní se stalo, co o sobě pravil až po letech, že celá jeho bytost se změnila v žízeň: od epiky a prósy se odvrátil docela, a asi neméně studiem Verlaina, Mallarméa, Maeterlincka, jako vlastním hladem lámat překážky a duši omývat novými žhavými láznemi zůstal jen u vlastní nálady, kterou chtěl zachytiti ve verších se všemi odstíny. Básně, jež tehdy tiskl, liší se od dosavadních docela: je možno úplně sledovati, jak se básníku, jehož odvaze dlužno se podívat, nejprve vše rozpadá pod rukou; kterak slova, jistě s plným vědomím volená a vedle sebe kladená, vypadají z celkového rámce, utvořeného rukou začátečníka, a obrazy, v nichž už tenkrát je patrné studium přírodních věd, jak mají ještě prosaický háv a nepozbývají ho dotekem jeho ruky. Zatím z časopisů, jako symbolicky právě při obratu k tomuto novému umění, náhle vymizelo jméno Václava Danšovský a poprvé v Nivě 1893 se objevilo jiné, Otakar Březina, náhodou dané básníkovra redaktorem Roháčkem. A Březina již s nastoupené dráhy nesešel přese všechny úsměšky, jež mu byly údělem v pražských časopisech. Síla jeho talentu a vůle, jak ji možno pozorovati v neumdlévající práci, která spěje za ideálem umění, duši tušeným, a na konec ho dosahuje velkolepou knihou, jest v naší literatuře snad jedinečná.

Tajemné dálky, vydané r. 1895, první kniha Březinových poesii, vyšly v době, kdy celá česká oficiální literatura i veřejnost stály příkře proti mladému umění, a možno říci, že byla prvním velkým činem nové školy, jenž její odpůrce do značné míry odzbrojil. Bývá charakterisována jako kniha nervních analytických básní, jako

nejsubjektivnější ze všech Březinových sbírek, a tímto rázem souvisí se starší jeho novellou, shora uvedenou. Ale z velké části už stojí tam, kde všechno, co potom napsal; už zde čteme verše, tak výborně vystihující celou jeho tvorbu:

Z věčných dálek v duši mi zpívá
píseň monotonní...

Do těch věčných dálek už zde jest odvrácena jeho duše; život, země, jak jej na ní žijí miliony lidí, jako jedinci začínají už mizeti jeho očím, splývati mu s nekonečnem, a on sám se již zde nazývá „paprskem věčného chvění“. V celku je to platonický názor na život a svět, který čteme v těchto verších. Básník se sice ještě cítí ke světu připoután, zastavuje se tesklivou úvodní básní nad svou minulostí a jinou nad svým mládím, jehož neužil; jinde ostrými rysy maluje krajinu nebo náladu, jinde vzpomíná na matku, milenku, přítele — ale všude již alespoň pointou se jeví, kterak žije už v jiných světech, jak země jest mu vězením, z něhož se nutno vysvoboditi: noc tato se stává dnem smrti živých těl, on sám se cítí touhou své krve nečistým a z temna slyší „jásot duší smrti vykoupěných a nově narozených úpěnlivé lkání“. A to, co působí tato rozdvojenost těla, žijícího na zemi a majícího její potřeby, a duše chtějí v Nekonečno a připoutané k tělu, bolest, nabývá pro básníka mystické hodnoty: jak je a bylo třeba zřici se všeho a srdce se při tom svíralo oddaností, ona stávala se sladkou, chlebem vnitřního života, usmiřujícím jej, rozkoší. A tak jsou všechny složky jeho tehdejšího názoru ještě příliš lidské a rovněž prostředky, jimiž svoje myšlenky vyjadřuje, na prvním místě obrazy z katolické liturgie. Tu se básník ještě neodpoutal od země do nekonečna a proto se jeho řeč nedovedla omeziti na ony základní věci a pojmy, jež jsou dány každému člověku beze zření na dobu, zemi a církev, v nichž žije. A tak mystika této knihy jest taková, jak jí udává titul: tajemné dálky.

Svíťání na západě (1896) už mluví určitěji. I zde se sice úvodní básní ještě obrací do minulosti, jež pro něj znamenala nejvyšší touhu, ale už beze smutku; jeho zření je úplné obráceno ku přítomnosti, kdy již pije víno Silných, jehož vinaři byli Smutek a Samota. A zde výslovně praví: „než se nadáme, uslyšíme, jak vedle nás dýchá mystická píseň“. Země a život, třeba jimi chodí, už nepoutají jeho duše a nezalévají jí smutkem marnosti: ta jest živena tušením Neznámého, který ve všem žije a vše v něm. Nyní již ví, že jeho dědictví je položeno v krajinu snění a tušení,

a podrobuje se oddaně; ví také, že jeho nejlahodnější slova zmírání v bolestném mlčení — ale sen a život už mu splývají, už nezachycuje jako umělec svých nálad a nezápasí s výrazem, nýbrž jako člověk vyslovuje svoje nitro, věda, že myšlenky, mající šíři prostorů, nejsou v celém rozsahu vyslovitelné.

Proto, třebaš tato druhá kniha je přímým pokračováním knihy první, liší se od ní formálně do značné míry: úsečné sevřené verše se zvonícími rýmy, v jejichž hudbě zůstala tkviti bolest rozjitřených nervů, jsou zde nahrazeny tajemným šuměním volných rytmičů, jež vydechla duše, která se již nemučí, nýbrž oddaně hledí k západu, kde svítá.

Tato osobní bolest a rozkoš básníka docela zmizela ve Větrech od pólů (1897). Zde plně a silně zní ona mystická píseň, kterou napověděla sbírka předchozí. Básník už umyl oči, nemocné soumrakem, opustil vše, co milují jiní lidé, jeho křídla Neznámý strhl ke svému rovníku, a on na počátku volá:

V extasi lásky chci zpívati bratrským duším,
že není bolestí větších,
nežli jsou ztracená vítězství jejich,
že není radostí větších,
nežli je opojení
zraku věčnosti sesíleného!

V Tajemných dálkách to bylo ještě Umění, jež si povýšil na oltář a jehož knězem chtěl být a jemuž k oběti chtěl přinést tajemství své duše; zde jest to Tajemství, jemuž umění slouží, nejsou ani jmenovány. O zemi již básník téměř nemluví, přírodní nálady v tomto víření světů, prudkém a vášnivém, nemají místa; obrátí-li se však se svou písní na př. k nocím, jsou mu jen „symboly mystické Noci, v níž pozemský život snem těžkým dříme, aby duše nabyly síly pro přijetí vyššího světla“, a duše v „Královně nadějí“, oslněná hudbou všehomíra, žijící už jen jí, vzpomene-li na zemi, letí jí tváří vzpomínka na posvátnou chvíli, „až šat země spadne jí z étherných údů a zazvoní paprsky přelomenými“. Zde již není liturgických obrazů: básník sám jest nejvyšším knězem, jest věštcem, který přímo mluví s Neznámým a nepotřebuje prostředníka, ani náboženských ceremonií. Obsahem jeho slovníku jsou nyní pojmenování věcí a dějů v přírodě, a řeč jeho, které z zákonem verše jest jen rozkaz geniova nitra, sprostěná všeho, co by jen zdaleka mohlo vyvolati výtku umělkovanosti, nedala se většinou spoutati v rýmované formy, nýbrž slavně a mohutně plyne širokým řečištěm básnickových visí.

A ideově na stejném stupni stojí kniha Stavitelé chrámu (1899), která však už, možno-li užiti toho slova, je vyvrálejší, klidnější. Radost opájení se vesmírem a stejného života s ním není již nová, jest oblastí, kterou básníková duše již dříve pluje a již přivykla. V těch výškách, kam dostoupil, není možno výš; jeho Proroci „přejí si míti tisíce srdcí, aby svou krví živila extase jejich“, ale není-li to možno, básník nevolá již vpřed, zůstává státi. Zpět se nevrací; vždyť „světlo umírá jenom příchodem ještě většího světla“ (Větry od pólů), a proto „ti, kteří dovedli viděti tisíciletí, s úsměvem ptají se: Zem?“ Už není jiného cíle pro básníka; žena marně slibuje zapomenutí, neboť minulé věky odňaly bratrskou čistotu pohledům muže, a tak sevře mu duši bolest jediné hodná jeho síly: bolest času prodlévajícího, jenž mu nesblíží poznání tajemství. Ale ví: blíží se toto jaro, a pozdravuje je.

Tak ryze optimisticky vyznívá čtvrtá z Březinových knih, jež začaly šířavým pessimismem. Zde stojí na vrcholu svého idealismu; země pro něj prostě neexistuje; sladký mudřec a básník. Možno říci, že vývoj jeho, jak dosud je děl, jest u konce. Bylo už kritikou dávno konstatováno, že Březina se nevyvíjel do šířky, nýbrž do hloubky, podle zákonů krystalisace. Mnohé z toho, co je vysloveno ve „Stavitelích chrámu“, bylo napověděno už v „Tajemných dálkách“. Některé obrazy a věty celé se v díle jeho znovu vracejí, vždy ve stejném smyslu, ale vždy obestřeny novou atmosférou jeho vývoje.

R u c e (1901) už nemohou více krystalisovat; až zde Březina, vnitřně už svůj a klidný, přibírá ve své dílo novou složku, sociální. Vrací se k zemi:

naše zraky odměnou, čím víc se běhů země vzdalujem,
tím čistěji zří prvotní nádheru její svatou v úžasu.

Po onom šíleném letu nekonečnem, v němž jedinec mizel mezi světy, viděnými očima vzdělance, jenž prostudoval přírodu vědecky, nyní se Březina zase cítí člověkem: opět, jako v prvních knihách, v úvodní básni hledí do minulosti; ale bolest nad mrtvým, nežítým mládím první sbírky zde nahrazuje vědomí plného života, jeho bohatství a slávy. Básník však již nezůstává u svého já, nýbrž obrací se ke svým bratřím, ne k těm, o nichž dosud mluvil, že žijí a myslí stejně s ním, nýbrž ke všem lidem celého světa:

na všechnu slávu svého snu, nádheru noci plamenné,
zapomenul jsem při pohledu na bratři svých ruce zemřelé.

Nad žhavý dech země stoupá teď v jeho očích žhavý dech práce, a jako on kdysi volal po vysvobození duše z těla, tak jeho bratři volají po vysvobození ze zakletých jeskyň dílen. Březina, v první knize nejžhavější erotik, v dalších mystik, stává se zde, očistěn světy, jimiž prošel, nejopravdovějším a nejmohutnějším básníkem sociálním. Na práci se ovšem nedívá, on, veliký syntetik, jak byl nazván, s hlediska jiných sociálních básníků, nýbrž vidí ji v rámci všeho dění světového, pod zorným úhlem nekonečna. Bolest člověka — to je mu teď problémem; neutápí se však v ní, nýbrž jí dochází k místům harmonie a smíšení. A tak zapomíná, jak dříve viděl mužův poměr k ženě: nyní píše na ženy nadšený hymnus, na jejich bílé ruce; slovům stýskajícím do kletby života odpovídá, že člověk je mocný a nesmrtelný. Ale přece nenalezla zde usmíření básníková věčná touha: mluví o tom strofy poslední básně této knihy. Když Březina byl srovnáván s Walt Whitmanem, bylo vysloveno, že Březina nedošel pevného bodu, o který by se opřel, zatím co americký básník vidí nejvyšší štěstí už v možnosti života. I Březina sice spatřuje v člověku možnost nových, lepších životů a volá, že „pro blížící se příchod jasného člověka tajuplného... sladko je žít“, ale nespokojuje se tím. Umlkne kdy píseň Věčné Touhy v básníku?

V této knize, sladké a omamující sytostí a vůní neuhastitelné žízně, i forma je spoutanější touto zralostí. Zase nabývá moci zvuk rýmu, ale ten už není tak ostrý a exoticky působící, jako v první knize. I z něho jest cítiti plnost a bohatství léta. A řeč jest řečí vykoupeného člověka ze „Šílenců“, nová, „mocná jako řeč andělů, čistá, jako řeč dětí“. Březina dovršil dílo Vrchlického zvláště v této knize; jest souverainem slova, jež očištil a jemuž dal prvotní plastický význam. Nemaleje už barvami, vzatyými z věcí kolem viděných; nitro jeho jest příliš bohaté, aby dovedl působiti bez cizí pomoci.

Knihá essayí Hudba pramenů, posledně vydaná, jest více filosofická než básnická. V ní se setkáváme se soustavně vyloženými názory básníkovými na život a umění. V ní Březina theoreticky se svého stanoviska vykládá své dílo a osvětluje mnohé, co by v jeho knihách uniklo pozornosti. Jest to do jisté míry komentář k jeho básním, a příští vykladatel Březinův zde najde nekonečné množství poznámek, jež mu udají směr, kterým je nutno blížiti se k básníkovu dílu.

Nyní je snad možno oceniti německý překlad „Rukou“, pořízený od dra Emila Saudka, který nedávno vyšel ve skvostné úpravě s Bílkovou výzdobou.* Březina přirozeně není básníkem mnohých, třebaš jednotlivcům jsou jeho knihy zdrojem chvíl nejkrásnějších. Činem svého nadšeného ctitele se poprvé dostává do rukou Němcův a tím si kleslí cestu ještě dále. A dostává se cizině svou nejzralejší knihou. Budou tam jistě lidé, třebaš mnoho, kterým se jeho dílo stane drahým. Neboť překlad páně Saudkův je výborný. Není to jen doslovné tlumočení německým slovem, je to přenesení celé básnické hodnoty Březinova díla do cizího roucha, pokud ho potřebovalo, aby bylo srozumitelné. Všude jest zachován původní rytmus, nikde nečiněno násilí ani myšlenec ani řečí, a mnohde mimo to, kde báseň v originálu působí kouzlem rýmu, jest věrně tlumočen i jeho zvuk. Pan dr. Saudek napsal ke svému překladu úvod, v němž prostým a milým způsobem vyložil o Březinovi a jeho díle, co bylo pro cizince nejdůležitější. Ke své práci, pokud vím, se překladatel připravil podrobným studiem poesie Březinovy, o němž svědčí také řada feuilletonů, uveřejněných ve Vídeňském Denníku. Cizina snad záhy promluví a vysloví p. dru. Saudkovi za jeho práci plně uznání; náš dík mu náleží již nyní.

* Otokar Březina: Hände. Gedichte. Aus dem Čechischen übertragen von Dr. Emil Saudek. Mit Buchschmuck von Fr. Bílek. Wien 1908.

nedostatečnosti světa a neúměrnosti života svým žhavým duším, v knize 1893—1896, v Záři helénského slunce a v Jedu z Judey.—

První knihy Sovovy byly sbírky malých realistických obrázků: básník, bylo patrné, obmezoval a poutal úmyslně své síly, a intenzivní jejich výtrysk ve Zlomené duši a zvláště ve Vybouřených smutcích (a předtím částečně již v Soucitu a vzdoru) byl odměnou této zdržlivosti. Tak vylila se v těchto knihách Sovových lyrika zvláštního výbojného i zjitřeného, sensitivního kouzla, lyrika člověka, jenž trpěl více než jiní ranami, malostmi a bédami doby, poněvadž vroucněji toužil po realitách života očistěného krásou a vykoupeného spravedlností. Po těchto knihách, v nichž neušetřil se básník žádné bolesti a v nichž inspiroval se plamennou mukou každého nového hoře, dobral se Sova tónů harmonických, visí budoucího osvobozeného a očistěného lidství, básní uklidněných věrou v nutnost obrody společenské a rozjásaných radostí — nechtějme soudit, zda ne trochu předčasnou — ze sňatku ducha a smyslů, síly i dobra (Údolí nového království, Dobrodružství odvahy).

Velikou vývojovou dráhu od romantického pesimismu Tajemných dálek a Svitání na západě ke kladné mystice tajemné vesmírné spolupráce, nedávající zaniknouti žádnému duchovému statku, jak jeví se v Rukách, opsala mohutná chórová poesie Otakara Březiny. Křest družné víry světelné byl této poesii tím těžce dostupný, čím blubší jsou prameny mystického bezvědoma, z něhož se živila, — ale veliká láska básníková dovedla rozezpívat i půlnoční stíny písní naděje.

První básníci seskupení kolem Moderní revue kritisovali přísně lumírovce: nebyli jim dosti umělečtí, viděli v nich kompromisníky, kteří zradili přísnou a čistou posici uměleckou. A sami byli opravdu důslednější. Pokud přijímali paradox dekadence, vyvrchovali romantism do posledních důsledků, a tím ovšem bezděky uspišovali jeho rozklad. Ale později nastal obrat, který promysleli a domysleli v poslední době kritikové listu, pánové Marten a Procházka, v písňový a důsledný kult zákonnosti a tradičnosti.

Nejvíce zakukleného romantismu nalezneme se v díle p. Karáska ze Lvovic. Jest dosti těžko hovořiti mně o jeho románech, které metodicky a soustavně hromadí někdy velmi odlehle historické monstrosity a popisují a klasifikují je s vědeckou odborností: vyzírá mně z nich ne zcela překonaný naturalism. Ale ve verších, zvláště poslední doby, stavy deprese, únavy, mdloby, znechucení a morosnosti samotářské bývají tradovány uměním slova tak vášnivým a nuyvým, že se přeměňují ve stravu pro oheň krásy a síly a množí bezděky život, od něhož by se rády odvracely a jemuž by rády unikaly.

V prvních knihách Neumannových mísila se podivně inspirace, jež toužila po zvýšeném životě těla i duše a hledala cesty k němu, s kultem romantické pózy a rekvizity. V poslední době zvítězily zcela patrně — pokud alespoň dá se o tom soudit z některých básní porůznu po časopisech oiskovaných — lepší instinkty autorovy duše a Neumann vyvinul se v kohosi, jemuž Francouzové říkají *naturalista*: v básníka, který se vrací k citovému primitivismu a zpívá slávu a krásu všech prostých, sladkých, odvčkých sil a divadel přírodních. Ovšem nebezpečí literární pózy a receptové formulky i tu je velmi blízké a třeba mít opravdu duši hlubokou, bohatou, sladkou a naivní, abys se jí vyhnul, — cosi, o čem bude možno rozhodnout v případě Neumannově, až bude ležeti před námi sbírka veršů jeho obrody.

První novoromantické a artistní období Moderní revue ztělesnil ve svém díle i typickém i hluboce osobním Karel Hlaváček. Není pochyby, že další rozvoj poesie Hlaváčekovy byl by býval ohrožen mnohým nebezpečím, ale není také pochyby, že poesie Hlaváčkova jest z nejrozkošnějšího, co si dovedeš představit. Mohou být pedanti, kteří těžko pochopí obdiv pro tato drobná arcidíla; budou se jim zdáti rafinovanými hračkami nebo perversními mystifikacemi. Ale není nic vzácnějšího v umění než hračky, které byly zaplacený životem — zvláště když v těchto hračkách jest více umění a vkusu než v mnohém tzv. velkém umění.

Opožděný romantik velmi temné observance jest Viktor Dyk.

DROBNÉ SPISY E. CHALUPNÉHO.

II.

STUDIE
O OTOKARU BŘEZINOVÍ
A JINÝCH ZJEVECH ČESKÉHO
UMĚNÍ A FILOSOFIE

(BÍLEK, KLÍMA,
SOVA, ŠAMAL,
SVĚTLÁ, NERU-
DA, HÁLEK A J.)

V PRAZE 1912.

NÁKLADEM LIDOVÉHO DRUŽSTVA TISKAŘSKÉHO A VYDAVATELSKÉHO
PRAHA-II., JEČNÁ 5.

Svazek tento obsahuje úvahy o Otokaru Březinovi a jiné stati příbuzného obsahu, spojené nejen oborem, any zasahují do umění a filosofie české, nýbrž i více méně znatelným vztahem k osobě a tvorbě Březinově. Březina prvý upozornil mne na knihu L. Klímovu a tím dal mi podnět k sepsání úvahy o ní, vliv Březinův působil na J. Šamala i A. Sovu a tak dále.

Veškerý práce, pojaté v tento svazek, jsou vlastně příležitostnými projevy. Vydání nové knihy, rozvíření diskusse nebo sporu o určitém zjevu, jubileum a podobné podněty vedly mne k tomu, že jsem o věci projevil názory, které namnoze již dávno se v mém nitru zrodily a upevnily. Nepokládám ovšem těmito krátkými projevy svoji účast na dotyčných otázkách za skončenu, naopak hodlám časem dle možnosti každý problém zde naznačený a řešený probrati soustavněji, i jest kniha tato jen sbírkou skizz anebo studií k větším dílům.

Zejména o Březinovi bylo by jistě vhodnější napsat jednotnou monografii a také jsme hodlali v „Zlatorohu“ dílo takové vydati. Leč Březina sám ze závažných

důvodů si nepřál, aby na ten čas o něm vyšla monografie v „Zlatorohu“ a naznačil, že dříve vydané úvahy mě pokládá za přiměřenější. A protože jsem dlouhá leta byl žádán s mnoha stran, abych úvahy ty vydal knižně, odhodlal jsem se k tomu posléze.

Těžiště úvah těch tkví v rozboru psychologickém a estetickém. Napsány byly r. 1901 na samém počátku mé literární činnosti a byly prvním pokusem o soustavné dílo o Březinovi. Dožily se krutého osudu: první z nich jsem přednesl r. 1902 ve Filosofické Jednotě, ale k otištění došlo teprve po ukrutných poutích po časopisech r. 1903 a 1904, takže essay M. Martena, psaná o rok později nežli moje, vyšla knižně o rok dříve, nežli mně se povedlo dostat práci svou do časopisů, kde po drobtích vycházely úryvky z ní déle nežli rok a dokončeny vůbec nebyly; mám dokončení estetického rozboru podnes – v rukopise. Tím byla moje práce připravena aspoň v tisku o prioritu před Martenovou a ignorována v literatuře způsobem neuvěřitelným. Ačkoli na příklad veškeré zde shrnuté úvahy o Březinovi vyšly do konce r. 1908, tvrdil ještě r. 1909 jeden literární časopis, že prý o Březinovi není „dosud“ napsáno nic nežli studie Martenova a Hýskova!

Podobně se vedlo i úvaze o Klímově spise „Svět jako vědomí a nic“. Školská filosofie, držící vládu ve veřejném mínění, nechtěla o ní slyšet, i byl jsem nucen, abych na spis ten přece upozornil, omezit se na dvě kratší kritiky (v „České Mysli“ a „Přehledu“ 1906).

Účel úvahy té, jakož i skoro všech ostatních sem zahrnutých jest hlavně propagační. Zájem o pravdu

a spravedlnost vyvolával ode dávna dvojnásobný směr mé činnosti: úsilí o přiměřenou redukci významu zjevů přeceňovaných a o docenění neb obranu zjevů podceňovaných, ubíjených neb umlčovaných. Tato druhá snaha zrcadlí se v tomto svazku nejvíce. Ani časté nepochopení kruhů nejvíce interesovaných neodvrátilo mne od ní, ač bylo to úsilí namnoze nevděčné a často – jako na př. při spise Klímově – skoro marné. Veřejnost naše je tak tupá a otrlá, že z netečnosti vůči neobvyklým, byť znamenitým dílům nevytrhne jí nic nežli nějaké zvláštní události, jako byl skvělý Březinův úspěch v Německu po překladě Saudkově. V tom ohledu silněji působí činnost, redukující zjevy přeceňované: jen se dotkni nějakého falešného velikána české kultury a hned se strhne povyk rozličných Rádlů, divtů nerozsápu.

Že při snaze své o spravedlivé ocenění každého díla nebyl jsem nikdy veden jinými ohledy než zřetelem ryze věcným, o tom je v knize této důkazů dosti. Abych upozornil aspoň na jeden příklad: úvaha o Sovových Dobrodružstvích Odvahy byla psána několik dní po nejsurovějších a nejničemnějších nájezdech Macharových proti mně, a přece v ní mluvím o Macharovi tak objektivně a klidně a oceňuju tvorbu jeho tak nepředpojatě, jako bych jakživ s ním nebyl měl co jednati, jakoby se jednalo o nějakého spisovatele z druhé polokoule, mně úplně lhostejného. V kritice a vědě neznám osobních ohledů pro ani proti.

Črty, pojaté do tohoto svazku, čím jsou starší, tím více se arci liší tu a tam v podrobnostech od mého stanoviska dnešního, a zvláště v nejstarších úvahách z r.

1901 shledávám dnes nejednu začátečnickou naivnost a nezaplnost. Na celek to však nemá vlivu, i ponechal jsem je až na některé zkratky beze změny.

O formě, zejména slohové, dosti zřetelně jedná článek z diskuse r. 1903 o „úpadku kritiky“, na konci knihy připojený.

Jeho stanovisko i dnes pokládám za správné a všechny úvahy tohoto svazku jsou důkazem, že snaha po prosté účelnosti a ekonomii výrazu, jakož i odpor proti soustavnému esthetisujícímu verbalismu převládajícího směru našich essayistův a kritiků moderních roků od roku ve mně rostly, místo aby se mírnily. Ani dnes nemohu se řídití radami a výtkami, kterých se mé literární formě dostalo poslední dobou s několika stran. Tyto rady a výtky lze sice historicky vysvětlit — prósa se všude vyvíjí teprve po poesii a tak i u nás epocha verbalismu kritiků přišla teprve, když verbalism školy Vrchlického odkvétal — ale právě zas historie dává na srozuměnou, že směr tento se brzy přežije, jako se přežil u Němcův i Francouzův a jako i u nás již střídá díkce veršů Nerudových se dočkala, ku podivu, i u těchto verbalistů samých, že byla postavena nad verše Vrchlického! Mým ideálem jest jednota myšlenky i slova, nikoli jmění slov, obepínající a dusící kmen myšlenky. U mne slova chtějí myšlenku vyjadřovat, nikoli nahrazovat. Neupírám verbalistické škole zásluhy o živější zbarvení dikce české a sám se nevyhýbám barvitému výrazu tam, kde je to na místě, ale nikdy necpu deset slov tam, kde stačí jedno a nenahražuji prosté, účelné slovo banální metaforou pro efekt zevní. Proto přese všechny výtky zůstanu při svém

a spolehám na budoucnost nestaraje se o potlesk přítomnosti. „Amen, pravím vám, že lidé z každého prázdného slova vydají počet v den soudný.“

I.

VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA.

(Poprvé psáno německy pro „Čechische Revue“, kde vyšlo roku 1907.)

Otokar Březina zaujímá mezi českými básníky místo docela zvláštní. Ač i oficiální encyklopedie (Ottův Slovník Naučný) jej charakterisuje jako „zjev prvního řádu na Parnase českém“, naprosto není všeobecně znám, natož uznán. Má poměrně malý počet ctitelů, za to mnozí čtenáři i časopisy pokládají neznalost jeho spisův — arci nesnadných a nepopulárních — za dostatečný důvod, aby jej podceňovali, ba aby po dlouhá léta ignorovali jeho velikolepou tvorbu.

Otokar Březina je pseudonym básníka Václava Jebavého, narozeného roku 1868 v Počátkách v Tábořsku, nyní učitele na měšťanské škole v Jaroměřicích na Moravě. Ducha jeho svérázně vytvářila nikdy nemizící mystická vážnost neúrodné, jednotvárně zvlněné a zamlžené krajiny jihočeské, mimo to jeho reální studie. Jsa zároveň křesťanem i odborníkem ve fyzice, chemii, astronomii a geologii, překvapuje všestranností vzdělání svého a nad to je svrchovaně vzácným příkladem moderního vzdělance, proniknutého dokonalou harmonií náboženství a vědy, k čemuž přistupuje třetí živel, jeho velikost umělecká.

borevných obrázků přírodních a životní zpověď farářova (kap. IX.) ukazuje na auktora »Zebráčky«.

Farář Zbořil jest duše přizemní, střízlivá, všední. Jako člověk i jako kněz má vlastnosti chatrné. Je sedlák, kterého omyl zavedl na dráhu kněžskou. Nemá jediného rysu znamenitého, hrdinského, osud jeho jest dojemný, ne však tragický. Povídka »Páter Kodýdek« (1902) zobrazuje kněze vlastností kladných. Augustin Kodýdek šel na kněžství z vlastní vůle, z touhy prospívat podle vzoru svého učitele Bolzana obecnému blahu. Kaplanoval v horách u ne-moecného faráře, všecku práci vykonával obětavě sám. Po třidvaceti letech ustanoven jest lokalistou v Klobukách Tu pozorujeme jeho krásné vlastnosti. Ač trpí pakostnicí, je samá práce a studium; lne ke kostelu a přírodě, tráví v samotě, vzdaluje se hostinské společnosti; je zanicený vlastencem a opravdový křesťan; spřátelí se s učitelem, ctí chudobně, miluje děti; jest mírný, skromný, prostý. Těšil se, že si v Klobukách odpočine a okřeje. Síly jeho jsou však podkopány, po roce samostatnosti zemře. Dědictví po otci určil k podpoře služebných osob ve farnosti. Tak křesťanský demokrat postavil si trvalý pomník v srdcích lidu.

Baar patrně si uložil oslaviti předchůdce svého a podati vzor, kterým by se mělo řídit současné kněžstvo. Úkolu svého nedosáhl; rekonstrukce postavy Kodýdkovy se nezdařila. Měl sice pomůckou farské zápisy a místní tradici, nezažil však zpráv, nepřevlel jich v život. Podobizna Kodýdkova pracována je kvapně a nedbale; ani kontura není úplná, barva pak chybí naprosto. Hlavní rys povahy Kodýdkovy, bolzanism, je nakreslen nedosta- tečně, ostatní složky sotva jsou naznačeny.

Již leckde nahoře jsme pozorovali, jak těžko Baar vymýšlí osnovu dějovou; povídky jeho mají děj prostý a chudý. Epická nit zde je přetřhána, povídka sestavena je z výjevů vzájemně si lhostejných. Zavinila to snaha, zachytiti život Klobuk v letech padesátých; momentky jsou jistě cenné, zakrývají však postavu Kodýdkovu. Sloh je bez barvy a šťávy, mluví k rozumu. Povídka jest belletristickým přepisem z »Dějin klobuckého kostela«; liší se od skutečné historie subjektivním výběrem osob a nevhodným uspořádáním látky.

(Pokračování.)

Otakar Březina jako mystik.

Úvodní studie od Zdeňka Záhře.

Zpívati budu tvé dějiny, jež
v duších mrtvých národů jásaly
zářebím dneška.

Z »Ranní modlitby« (Svítání na
západě).

Mystika křesťanská, jak v církvi východní tak i západní, ba i mystika mohamedánská (tak zv. sufism) má v poslední instanci, jak Merx dovozuje, původ v novoplatonismu a tudíž nepřímo v Platonovi.¹ Nový pramen mystiky vzniká Evropě koncem

¹ A. Merx, Idee und Grundlinien einer allgemeinen Geschichte der Mystik. Heidelberg 1893, str. 35.

osmnáctého a počátkem minulého století studiem indických posvátných knih. Ze všech těchto zdrojů napájí se poesie Březinova. Bude úkolem samostatné studie dovoditi, jak souvisí dílo Březinovo přímými vlivy i vnitřním příbuzenstvím s ostatní obsáhlou mystickou literaturou.

V essayi »Rozhodující okamžiky« praví básník: »Z duší vzdálených od sebe celá staletí a tisíciletí zavzněla v těchto chvílích slova doplňující se navzájem v jediný text, jehož rozluštění bude zároveň ukončením, až se naplní věky . . . Vyšli proroci ze svých pouští a jejich slova házela kol jejich postav, zmořených posty a viděními, královské pláště utkané z blesků . . . A výmluvnost jejich, silná a mužná askesi, sklonila se tak, že bloudila všemi zahradami růží, aby vybrala z nich nejkrásnější pro podobnění spravedlivých.« Tajemná spolupráce spojuje básníka se všemi oněmi visionářskými vůdčími duchy, ať již je zove proroky, mučedníky či šílenci; básník je si vědom, že jest pokračovatel slavného díla, započatého v pravěku lidstva, usilujícího o zduchovení života, že přijal hřívnu, dědictví mrtvých otců, aby ji zmnoženu opět odevzdal neznámým rukám budoucích.

V této stati chci se dotknouti některých problémů, které se naskýtají při studiu mystiky Březinovy po stránce národopisné, psychologické (resp. psychofysiologické) a noetické.

Mysticism lze u Březiny částečně vysvětliti literárním a filosoficko-náboženským prouděním soudobým. Dekadence² obracela pozornost k zašlým kulturním hodnotám, vyvrcholujíc směr započatý vlastně již romantismem. Jest však nesporné, že u Březiny v první řadě byla rozhodující nervová dispozice. Rozumíme-li mysticismem v užším smyslu především extatické intuitivní zření transcendentna, podmíněné leckdy dočasným zánikem vlastního já, jest Březina velkolepý, ojedinělý typ moderního mystika, jemuž prostě a priori, pro tuto odlišnou nervnost, v době současné není rovna.

Mystické extase a vise, jsouce příbuzné po stránce psychické, různí se jednak svým obsahem podle prostředí, národa a věku, v nichž se vyskytly, jednak okolnostmi, jimiž byly vuzbuzeny.

V indických upanišadách, v nichž mnohdy zaznamenány jsou zkušenosti v extasi získané, je společnou osou hledání a definování atmanu, prapricipiu. Podle stáří upanišad, jež stanoviti lze velmi zhruba od r. 1000 do 500 př. Kr., různí se arci názory. Nejcharakterističtější rozdíl jest asi ten, že zprvu definován prapricip pozitivními přívlaskty, prohlašováno, že právě vědění jest pouze o atmanu (jako u Platona o ideách), kdežto v pozdějších vymežován filosofičtěji jen negativně, ježto prý o něm jakékoliv vědění je nemožné. Vrcholem bylo poznání, že bůh, svět i duše jsou jedno a totéž.³

² O poměru Březinově k dekadenci viz články F. V. Krejčího v Rozhledech r. 1895, č. 10 a 12.

³ Viz Paul Deussen, Allgemeine Geschichte der Philosophie I, 2, str. 77.

Aby tyto podivuhodné stavy vytržení, jež mívali jen vyvolení, častěji a podle přání mohli vzněcovati, brahmané v pozdějších dobách vynalezli metody a ustálili jakousi praxi, zvanou joga. Askese, posty, nehnutost, zadržování dechu byly doporučovány a pěstovány. Praxe dervišů a fakirů v orientě jsou dosud zbytkem, leckdy zvrhlým, slavné oné tvůrčí periody náboženské mystiky.

Od obsahu brahmanské extase liší se obsah extase Buddhovy. Pod stromem fikovým dostavilo se Buddhovi první osvícení. Smě- řovalo-li úsilí brahmanské k filosofickému pochopení prapřincipu, jest hlavním jádrem osvícení Buddhova seznání cesty, jak pře- konati utrpení. Praktický zřetel nabyt převahy nad zájmem filo- sofickým.

Bylo již řečeno, že veškera mystika křesťanská i sufism mohamedánský mají kořeny své v Platonovi. U Reka Platona je láska stimulans nejvyššího druhu extase a obsahem patření ideje krásy a dobra. Ve Faidru mluví o čtyřech druzích šilenství, pokládá je za největší dobrodiní bohů a praví, že jest krásnější než střízlivý rozum. V 30. kap. píše, že, patřice na krásu, jati býváme erótem, čtvrtým to druhem šilenství, kterým si připomínáme skutečnou krásu, již kdysi duše naše v průvodu boha zřela.⁴

Novoplatonism povýšil extatický prvek, obsažený v Platonovi, za poznávací princip. Úsilím mystiků mohamedánských a křesťan- ských bylo vnoření v Boha a splynutí s ním, s tím ovšem roz- dílem, že islamská fantasie hledá ideál v Mohamedovi, křesťanská v Kristovi.

V moderní době lze snad jen dionyské opojení Nietzscheovo co do intensity postavit po bok extasi Březinově. Zarathustra psán je v tomto extatickém stavu, v němž Nietzsche rozvíjí učení o nadčlověku a ve kterém vysvitla mu též myšlenka o věčném koloběhu.

Tyto doklady necht postačí na důkaz, jak různé při veškeré příbuznosti základního duševního projevu jsou zážitky a zkušenosti extasi získané. Avšak i schopnost extase a intenzita její je různá. Prvé osvícení Buddhovo předcházely mnohé marné pokusy. Ploti- novi podařilo se v celém životě jen čtyřikrát dosíci onoho stavu, kdy cítil jednotu s Bohem, Jakubu Böhmovi jen třikrát.⁵ Böhme octl se v extasi patře na jasný, lesklý předmět; podobně snažili se již joginové indičti dosíci extase, hledíce do slunce.⁶

O stavu extase nejlépe se poučujeme z konfessí a výtvorův extatiků samých. Rozumová analyza zjevu, byt sebe bystřejší,

⁴ »Dnes stěží chápeme zvláštnost této erotické mystiky,« praví Gomperz (Griech. Denker II. 319). Podle mínění Gomperzova základem tohoto zážitku jest erotický, v pravdě »platonský« poměr Platonův k sicilskému princí Dioniovi.

⁵ Z této spontánnosti extatického stavu vyplynulo v křesťanství učení o boží milosti. Boží milost jest vlastně stav extase, unifikace s Bohem. Sym- bolicky naznačuje její přijímání. Podle vlastního učení křesťanského (nikoliv podle církevního dogmatu) dostává se milosti jen vyvolencům.

⁶ Z této věci vysvitá příbuznost mystiky s hypnotismem. Angličan Braid, zakladatel moderní nauky o hypnotismu, vynalezl novou metodu, tak zvanou fixaci. Medium upadá ve spánek, patřic vpiaté na nějaký předmět, zvláště lesklý.

může arci dospěti jen k určité mezi? Platí zde výrok Carlylov: »Dobrati se vlastního jádra věci je vždy činem mystickým; i sebe lepší logika může o tom jen povrchně žvatlati.«⁷

Po této stránce jest dílo Březinovo vynikajícím dokumentem, neboť některé jeho básně jsou přesnou a podrobnou sebeanalysou. Březina je jedním z vyvolených, jemuž extase dostává se jako daru milosti. Základní podmínkou je tělesné odříkání, asketism, jenž ovšem není u básníka vzbuzen násilně, jak tomu bývalo leckdy u asketů středověku a starověku. Askese Březinova založena jest osudem i povahou básnickovou: samotou a utrpením životním.

A jako tvoje dnes i moje cesta smutná;
bez vůně den je můj, bez barvy, květů, jasu;
plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná,
tvým stínem ovíván se stromu tráám času. »Moje Matka«.

V básních »Den výroční« a »O minulá, když smrti věčný
passát« nadzvedá roušku erotického dobrodružství, jež násilně
přervala smrt.

Pro moderní citění jsou význačné další podružné podmínky, za nichž extase nastává. Onen stav duševní koncentrace, ono oproštění od vazby těla dostavuje se u Březiny působením hudby nebo soumraku a noci. Zejména v první řadě básnickova vývoje (*Tajemné dálky, Svitání na západě*) zdůrazňovány jsou tyto vnější okolnosti, později zdá se, že inspirace zmohutnějí nemá už tou měrou potřeby stimulativních prostředků. Noc je nejčastěji branou tajemství, velkou zvěstovatelkou a zasněvovatelkou v mysterium, a líčením jejího slavnostního příchodu a vlády vyplývá básník nejnádhernější barvy své palety.

Miluji západ, když zdvihá se na návrších strážnými signály ohňů
a za vířících hudeb slavného ticha ohlašuje vítězně vtrhnutí Nepoznaného.
Svitání na západě: Mythos duše.

V »Motivu z Beethovena« kombinuje se novalisovské kouzlo
noci s magickou čaromocí hudby.⁸

Tvých tónů byl to hlas pod okny duše mé,
jenž na mne volal: Pojď a v svitu září bleďých
a zlatém dešti hvězd se koupat budeme.

Par oddech stříbrný nad zemí závoj potáh'
do světla zasnován jak z vláken z asbestu,
a v černých táborech žal lesů na samotách
do mechu v umdleném si lehl šelestu.

Tma kleneb závratná nad lustry hvězd se vznesla,
pel prachu kosmický, z ní tichá padá tíž
nad šíří prostorů, kde v dálkách šumí vesla
odplulých staletí. O pověz, necitíš
jak noci narkosou dech unaven se úžij?

⁷ Srv. *Récéjac*, Essai sur le fondement de la connaissance mystique (1896); *Karl du Prel*, Die Philosophie der Mystik (1885).

⁸ Heroes and Hero-worship, Centenary edition p. 57.

⁹ Beethovenovo jméno jest jedině jméno vlastní v celé Březinově tvorbě (nechceme-li sem počítati nanejvýše osobu matky a mrtvé milenky). Březina vše zevšeobecňuje, vytýká jen věci typické; vůči nekonečnu ztrácí individuum svůj význam příliš relativní. S Beethovenem spojuje Březinu hlubší příbuzen- ství: neukožená vášeň, jež se vybíjí uměním, hudebnost, symfoničnost tvorby, metafysická hloubka.

V »Tajemných dálkách« a částečně i v »Svítání na západě« extaze je básníkovi stavem dosud nezvyklým, dostavuje se jako sukkub,¹⁰ s pocitem mdloby a hrůzy. Jest »dusivým snem, jenž na prsa kleká« (T. d.: Snad potom).

V básni »Pohled Smrti« (T. d.) básník praví:

Jak somnambul, svedený z lože,
bledý, spoután a něm
pod hypnosou Nepoznaného
jdu za svým snem.

Básník mluví o »mdloby teplých vlnách, zelených soumracích mdloby« (Vůně zahrad mé duše). Pocit smrti se dostavuje:

píseň v černé klenby svých zvuků
mne spíná a vyssává
... v pěnivém klokotání varu
nápojem smrti mé, z něžž budu píti mysterium zmaru.

(Pokračování.)

Václav Emanuel Mourek.

Napsal *Josef Janko.*

(Dokončení.)

Svou vydavatelskou akribii Mourek uplatnil mimo »Dalimila« též při dlouhé řadě zlomkovitých rukopisů staroněmeckých, které byly objeveny v Čechách, a to většinou v Praze. Mourek uplatnil též svou akribii při vydání

jest jen ozdobou, přikrývající cizí jádro, myšlenky auktorovy; řeč spisovná nebyla by tu lidem na ujmu. Jinak v částech vzpomenutých. Tady si Baar osvojil i zvláštní ráz chodského myšlení a prvky buláckými prosytil i svoje vložky. Se starým Porazilem a Hadamem — vrahem spisovatel zřejmě sympathisuje; střední kapitoly mají sloh suchý, krajní sloh náladový.

Pozorování chodského lidu Baar věnuje v románě ještě více místa nežli v povídce, avšak kraje všímá si měrou menší. Zachycuje rázovité figurky, zapisuje zvyky a písničky, upozorňuje na selský tradicionalism chodský, žaluje do bídy hospodářské. Nesvázal svých vložek s dějem tak pevně jako v povídce; některé jsou úplně samostatné.¹⁰

(Pokračování.)

Otakar Březina jako mystik.

Úvodní studie od *Zdeňka Záhoře*. (Pokračování.)

Druhé stadium jeví se již v »Svítání na západě« překonáváním hrůzy:

... Vteřiny hrůzy, jichž jsem se bolestí odvykl bát.

(Vteřiny.)

... na cestách smrti kráčím Ti vstříc.

(Žalm ke cti nejvyššího jména.)

¹⁰ Pokračováním jest román »*Na děkanství*« (Máj 1912); auktor tu spojuje prvek selský a kněžský, dosud samostatné, ve zdravou synthesu.

Intensita vytržení je různá v jednotlivých básních. Náplň jejich není sice ještě definitivní, vyhraněná, ale stav extatický do- stavuje se někdy již v plné síle, prudký, vášnivější snad než v pozděj- ších sbírkách. Některé básně jsou zachycením přímo klassickým celého průběhu extase a všech doprovázejících ji fyziologických příznaků.

V »Hudbě pramenů« vyznává básník sám: Vnitřní proměna zasáhla i naši fyzickou bytost. (Rozhodující okamžiky.) Takovýmto vylíčením je celá báseň »Motiv z Beethovena«.

Obrazy erotické vášně, popisem nervových stavů a anomalii krevního oběhu vystižen je podivuhodný proces oné přeměny tělesné touhy v extatický stav ponoření v Boha.

Dech unaven úží se narkosou noci, zdroj zadržovaných sil bije v stěny cev, prudký žeh polibků zapaluje ústa a krev svítí v žilách světlem narudlým; vnitřní požár prožehl pigment zřitelnic.

Tím dospělo fyziologické napětí vrcholu. Následuje verš:

(vnitřní požár) stín, řetěz kroků tvých ti rozlomil a sňal . . .

Stín, ježž tělo vrhá a jenž poutá jeho kroky, jest řetězem, který nás víže k hmotě. Tak na př. fantomy v Dantově pekle nemají stínu, jen Dante sám. Zrušení tohoto pouta nemůže tedy značiti nic jiného než vymanění individuálního, hmotného já z vazby tělesnosti a jeho splyvání s prapřincípem. Neklamným důkazem o správnosti tohoto výkladu jest ustání bolesti a pocit blízkosti boží:

. . . a v duše komnatách, na myšlenky tvé ložích
mou (t. j. Beethovenovou) uspán hypnosou se položil tvůj žal?
A cítíš Jeho dech, jak z mlží mléčné dráhy
na rosu stříbrnou se v hvězdný sráží luh . . .

Básník cítí v tomto opojení jako pravý rozkošník touhu po smrti i rozkoš vítěznou »na řader úbělích jak spočinutí měkká a nahých ramen dvou jak chtivé sepětí«. Procitnutí z tohoto opojení bude chladné a žal, kouzlem uspaný, ožije opět v duši.

Jiný popis extase, mnohem bolestnější, obsažen v básni »Svůž žal jsem položil« (T. d.).

Básník opěvá noc, která ho činí vnímavým pro náraz věč- ných sil:

jenž mlunem šíravým se střebe v život těl
a zemí obíhá od pólu krouže k pólu,
v žeh jisker promítá se v řasách jemných cev,
do uzlů žil se slívá
a pulsem zrychleným na žhavou tepe krev
a škálou bolesti po strunách nervů splyvá.

Zde vylíčeny účinky kosmických sil podobné účinkům elek- trického proudu. Básník cítí, jak proud mu přechází v krev a k pólům Tajemství míří jehlou jeho žití.

Pathologickou příchut mají příznaky vylíčené ve »Vladařích snů« (Sv. n. z.).

Životem prošli jste od plamenů extasi
tepajících jak nedočkavé třesení křídel
až k omdlění duše,
když pruty bolesti, žhavé, v páteři provlékají se míchou.

Zcela rozdílné průvodními pocity i obsahem jsou extase poz- dější. V básni »Kde jsem už slyšel« ze sbírky »Větry od pólů« zří na vrcholu extase svůj život, změněný neznámým světlem. Zrak jeho šlíl v nádehe nesmrtelných zahrad a krajin. Zdá se mu, že už dávno kdys znal tento záračný svět. Pak ubývá extase a dostávají se fyziické pocity příjemného zabarvení:

Sladká tvá vzpomínka zbyla mi v duši jak vonná tma po uhaslém světle
a teplem táhne mi krvi, jak ruka milovaná by držela ruku mou v noci,
když dřímou,
a vroucností dlouhého stisknutí dala mi sniti o lásce.

Na konec ustání extase:

Noc věčná usnula v zrajících polích,
. . . známý hlas přijalo ticho . . .

Citují případné srovnání Martenovo:¹¹

»Srovnejte vzbouřený zadýchaný tón, jakým vypravuje Březina své vise a extase ve Svitání na západě, s komposicí ideové a formově stejnorodých poesii Větrů od pólů; cítit, že je básník zde na stupni, kde extase již neschvacuje duše jako vichřice v šle- lený zmatek a vír, ale vstupuje v ni mírně a slavně, plní ji hlu- bokým, vážným citem, jako po nalezení neznámé vlasti.«

V básni svrchu uvedené již vylíčeno, co počíná plniti novým obsahem básníkovy extase. Jestliže byly dříve (Tajemné dalky, Svitání na západě) naplněny jen tušením neznáma, byl-li básník »absorbé en Dieu (ne zcela)«,¹² otvírá se zde nový svět forem, realita transponovaná do vyšších sfér, do nadoblačných výšin. Osobní pocity a stavy ustupují úplně do pozadí — báseň výše uvedená svým subjektivním vylíčením extase je z ojedinelých v této sbírce. Zdá se, že onen smysl pro transcendentno, onen druhý zrak, zření kosmických souvislostí, ono nazírání sub specie aeternitatis zesílilo tak, že básník nepocituje již tou měrou jako zprvu výjimečnosti onoho stavu vzrušení. V dalších dvou sbír- kách stává se obsahem většiny básní filosofické kredo básníkovy: evoluční sen o zduchování života a altruistní touha po sbratření všech duší.

Mluvíme-li o fyziologické a psychologické stránce extase, dlužno se zmíniti, byt i letmo, o zjevech příbuzných, neboť srovná- ním s nimi vysvitne ještě jasněji povaha Březinových visí. Ne- popiratelnou příbuznost s nimi mají na př. opiová vidění Quin- ceyova.¹³ Podobnost vysvitne z těchto několika dokladů:

Quincey 201: Nesmírné průvodny mijely přede mnou v ponuré nádehe . . .

Srov. Březina, Větry od pólů, Město:

Nesčetné davy se valily k branám a z bran,
k neznámým slavnostem zvonily hudby, průvodny kajících táhly,
vojska se vracela s bojišť . . .

¹¹ Miloš Marten, Otakar Březina, Essay. Symposion 1903. Str. 49.

¹² F. X. Šalda v Novině I.

¹³ Thomas de Quincey, Zpověď anglického požívače opia. Přel. Kamil Fiala. Knihovna dobrých autorů.

Quincey 102: *Pocit prostoru* a na konec *pocit času* byl mocně dotčen. Budovy, krajiny atd. vystupovaly v tak širých rozměrech, jakých tělesné oko není schopno postřehnouti. Prostor se dmul a zveličoval v rozměr nevýslovného nekonečna. To mne však tolik nezmepokojovalo jako ohromný vzrůst času. Zdálo se mi někdy, že jsem prožil sedmdesát až sto roků; ba někdy jsem měl pocit, jako by tisíciletí minulo v této době, *což jest ovšem doba mimo hranice lidské zkušenosti.*

Srov. Březina, Tajemné dálky, Tichá bolest:

Ó vteřin propasti, jež dálkou let jsem měl,
ó prchlá vůně jar, na krůpěj vteřin slitá!

Stačí rozevřítí kdekoli Březinovy sbírky, abychom se přesvědčili, jak si pohrává nekonečností prostoru a času.

Čas výšemi letěl, v bouři slávy a smrti, s mystickým splešením hvězd
křivočarkami nekonečnosti.

Se smrtí hovoří spící. (Stavitel chrámů.)

Mluví-li Březina o nesmírnostech prostoru, o staletích, tisíciletích, jsou proň tyto pojmy, jež pro nás nemají nijaké konkrétnosti, určitými smyslovými, protože mysticky zřenými představami.

Quincey 105: V prvním období mé choroby nádherly mých snů byly výhradně architektonické, a spatřil jsem takové nádherly měst a paláců, jaké dosud nebyly postřehnuty bdícím okem mimo v mracích.

Srov. Březina, Ruce, Ženy:

Bratská města gigantská se tyčí v zlatém obzoru,
sen kovů, zahrad světelných a rytmů zvívených a mramorů.

Stavitel chrámů, Hvězd hasnou tisíce:

Krásnější města, nežli naše jest,
viděly zraky proroků.

Quincey 107: Nyní počala se zjevovati lidská tvář na rozervaných vodách oceánu; zdálo se, jako by moře bylo vydlážděno nesčetnými tvářemi, obrácenými k nebesům; tvářemi prosebnými, hněvnými, zoufalými, vyvstávajícími po tisících, po myriádách, po generacích, po staletích; má pobouřenost byla nekonečná — má duše se zmítala — a dmula s okeánem.

Srovnej líčení Březinovo v »Hudbě pramenů«: Duše nikdy nestaví pro sebe. V místech, kde ona buduje, je prostor naplněn tisíci rukama, vyzdvíženými ze všech staletí, které se potkávají v tisknutých věčného bratrského znamení a podávají své dílo jedny druhým — je to žhavá činnost, ohromující, z níž vrací se vzpomínka nemá a zastrašená, k smrti rozechvěná nárazy tisíce kladív, oslepená bílými propastmi výhni, řinčením nástrojů tajemných dílen, povely letícími v žaru, horečkou dechů tisíců, pochody přicházejících a odcházejících a písněmi těch, kteří již stavějí ve výši. —

Z uvedených dokladů vysvítá jasně rozdíl obou extatických stavů. Byť podobnost obrazů s Quinceyem dotvrzovala mimořádnost Březinova opojení, přece od pathologičnosti Quinceyových

visí Březinova poesie podstatně se liší. U *požívače opia sny se* dostavovaly jako reakce nebo následek *opiových rozkoší, děsily ho svou nekonečností a byly čím dále tím hrůznější; u Březiny je postup opačný: extase, jež s počátku plníta jej hrůzou, v pozdější době naplněna jest jasem a slávou. Quincey je pasivní, podléhá snům bezmocně; Březina vnáší v ně svou tvůrčí moc, jest, byť i neuvědoměle, pánem své vize. U rozkošníka opiového panuje chaos; u asketického poety mystika chaos kupí se v nový, nádhernější kosmos, vise klenou se v složité architektury, vládne jim řád, jsou nositelkami hlubokých filosofických idejí.*

Jest tedy na pováženou označovati mystické stavy extase šmahem za pathologické. U Březiny naopak je patrné, jak se s pathologičností, která s počátku na nich lpěla, vítězně vymaňují.

(Dokončení.)

Třicítka Wolframova.

Napsal Břet. Vyskočil.

I.

Obě největší díla Wolframa z Eschenbachu dělí a citují se podle knih a odstavců po třicíti verších. Rozdělení pochází od *Lachmanna* (W. v. Eschenbach 1833, str. IX.), který se zde řídil většinou rukopisů, v nichž jednotlivé knihy zřetelně jsou odděleny a začátek každé třicítka označen jest iniciálou. Podáváje později výklad tohoto rozdělení, *Lachmann* (Zu den Nib. und zur Klage 1836, str. 162) přiznává básniku úmysl psáti Parzivala i *Wilehalma* v odstavcích po třicíti verších. V Parzivalu prováděl prý *Wolfram* úmysl tento od odstavce 244, přidával později do díla části o třicíti verších (114,5—116,4) a přepočel počet veršů prvních pěti knih na sumu dělitelnou třicíti. Ve *Wilehalmu* jest toto rozdělení provedeno úplně. — *Lachmann* snaží se naléztí také jeho obdobu a uvádí, že *Iwein*, »odečteme-li šest zajisté nepravých veršů«, obsahuje 272krát 30, že *Ulrich v. Türlin* složil svého *Wilehalma* v odstavcích po jedenatřicíti verších a že závěrný odstavec *Klage* má osmdvacet řádek. Také v druhé knížce *Hartmannově Lachmann* vidí 27krát 30 veršů, »považujeme-li posledních šestnáct řádek za celek o sobě«. (*M. Haupt*, Die Lieder u. Büchlein u. d. Arme *Heinrich von H. v. Aue*, 1842, str. VIII.)

Naproti *Lachmannovi*, jenž v rozdělení třicítkovém spatřoval zřetelný úmysl básníkův, jiní rozdělení to prohlášují za dílo *pisařovo* a opisovačovo. *San Marte* (Leben und Dichten Ws v. E. 1836, I. str. V.) upozorňuje po prvé na shodu mezi počtem třicíti řádek a rozměrem foliových rukopisů a odmítaje výklad *Lachmannův* vidí v třicítířádkových oddílech, opatřených iniciálou, kontrolní zařízení pro pisaře; nesouhlasí také s rozdělením na šestnáct knih a rozděluje celou báseň na tři knihy podle *Parzivalovy tumpheitzwifel-saelde*. *M. Haupt* (ZfdA 11, 1859, str. 49) vytýká naproti tomu znovu názor *L-ův*; domnívá se, že tento způsob rozdělení

Vesnické romány Baarovy sledují cíl umělecký. Život venkovský zachycen je tu ve vši celistvosti. Skutečnost jest utříděna, zhuštěna, zkrášlena. Duše selské otevřeny jsou až na dno, pronikáme až ke kořenům račovým, ze kterých individuum tráví.

Zisk z těchto knih je značný. Zobrazují rázovitě zástupce venkova českého vlastností kladných i záporných. Seznamují s poměry selskými v době minulé i přítomné. Upozorňují na vlivy, se kterými se sedlák v posledních padesáti letech utkává. Vyzývají k odstranění škodlivin, k podpoře selské původnosti.

V drobné próse lze rozeznávat rovněž dvě skupiny; jednou Baar sleduje cíl umělecký, po druhé výchovný. V první skupině mají většinu básně v próse, nálady vzbuzené pozorováním přírody a selské práce i mysteriem katolické bohoslužby. Poměr Baarův k přírodě je důvěrný i básnický. Vnímá dokonale její zbarvení i hudbu, oživuje a zlidštuje, zobrazuje a vykládá ji. Kněžské úkony Baara očisťují, osvobozují, povznášejí; i tu umí vzrušení své básnické vyjádřit. Studie charakterní jsou v menšině; kre-li rázovitě postavy venkovské, zdravé i chorobné. Více než pochody Baara zaujmají projevy; kreslí dramatickou zkratku, nikoli podrobnou analýsou.

Mluvil-li všude tady umělec a básník, v druhé skupině má slovo katolický kněz a neúprosný moralista. Vybírá ze svého okolí a vzpomínek úmyslně postavy zřůdné, sobecké a nešťastné, které porušují katolickou morálku a katolickým fatem jsou trestány. Vad lidských nevysvětluje a neomlouvá, nýbrž přibíjí je a pokutuje. Bojí proti hříchu a nevěře obětuje zřetel umělecký a básnický. Obrázky jeho jsou rychlé skizzy, zachycující sotva povrch života; jsou bezvaré, jalové, pusté.

(Dokončení.)

Otakar Březina jako mystik.

Úvodní studie od *Zdeňka Záhoře*. (Dokončení.)

Uvádím dále mínění Deussenovo (343) o extatickém stavu joga: ... Ostatně příznaky spojené s jogem nejsou obdobné jen chorobným stavům i u nás se vyskytujícím (hypnose, katalépsii a p., o čemž se neš tím, ježto materiál upanišad nedává k tomu pohytky), nýbrž také zjevu extatické kontemplace, zcela zdravému a potěšitelnému: nadzemská radost, kterou pocítujeme při kontemplaci krásna v přírodě a umění, založena je na podobném zapomnění vlastní individuality a splnutí subjektu s objektem, jak o ně usiluje joga prostředky umělými.

Deussen srovnává tedy extasi se stavem pohroužení v umělecké dílo. Toto srovnání je přípustné, ovšem pokud tyto stavy jsou pasivní, pokud záleží v oddaném vzdání se objektu kontemplace. Případněji se o klasifikaci pokouší Platon ve Faidru kap. 48: „A božské to šílenství rozdělili jsme podle čtyř bohů ve čtyři druhy; vnuknutí věštecké přířkli jsme Apollinovi, Dionysiovi to, jež posvěcuje k bohoslužbě, Musám básnické a čtvrté Afrodité a Erotovi, i řekli jsme, že šílenství lásky je nejlepší.“ I zde mluví Platon o inspiraci básnické jako stavu extase.

Jest otázka, lze-li vskutku tím, co běžně zoveme básnickou inspirací, vysvětliti vznik této aconické poesie. Bylo by snad příliš Březinova odlišná od obvyklé inspirace básnické druhově, či pouze stupňově, intenzitou. Řešíme-li otázku ve smyslu Březinových mystických názorů, musíme se zajisté přikloniti k druhé možnosti. Toto mínění potvrzuje citát z essaye „Zasvěcení života“: Každý svým duchovým vzrůstem; nad sebou ležící světelné galerie její odpovídají hierarchii duchů. —

K obrazotvornosti neobyčejné rozlohy, nesoucí se především k transcendentnu, k nadprůměrné sensibilitě a k inspiraci kromobyne sice cizorodého, ale přece zcela nezvyklého, co vzmočňuje Opět zde můžeme uvést slova Nietzscheova, potvrzující výjimečnost této inspirace: „Hat Jemand, Ende de- neunzehnten Jahrhunderts, einen deutlichen Begriff davon, was Dichter starker Zeitalter Inspiration nannten? ... Das ist meine Erfahrung von Inspiration; ich zweifle nicht, dass man Jahrtausende zurückgehen muss, um Jemanden zu finden, der mir sagen darf: es ist auch die meine!“ (Ecce homo.)

Mystických typů je řada. Merx (10) podle toho, jak si extatik uskutečňuje základní touhu mystickou, splnutí s bohem, prapricipem, schematicky stanoví dva typy extrémní. Pokládá-li extatik svou jednotu s bohem za splněnu již zde na zemi, povstává víra ve vlastní bezhříšnost, mystik stane se libertinem; kde však jednota tane na mysli jako nekonečný cíl, vede k askesi a útěku ze světa.

Mutatis mutandis náleží Zarathustra dionyským opojením typu prvému, Březina samozřejmě blíží se typu druhému. Rozhodně jím byl s počátku svého vývoje; později však odchyluje se od tohoto krajního důsledku, ovšem jen částečně. V jádře jest dokonalé dosažení cíle vždycky kdesi v nekonečnu, a jen z bezmezného soucitu a lásky, z filosofického poznání evoluční hodnoty dneška básník sklání se opět k realitě.

Přistupují k problému mystického poznání se stanoviska noetického. Theoreticky zdálo by se správně oddělit v tomto případě základní filosofické ideje poesie Březinovy od roucha, jímž je odívá, a posuzovati je zvlášť. Ale vezměte Březinovi — a vůbec každému rytmu umělci — formu, a přestává býti, čím jest Credo básníkovo možno vystihnouti několika větami. Ale idea je s obrazem stavena u Březiny v jedno, a proto musí býti posuzován v celosti.¹⁴

Ačkoliv, přesně vzato, na vlastní básníkovo noetice zde nezáleží, zmíním se přece pro úplnost nejprve o jeho názoru na realitu; na

¹⁴ Opět zde musím citovati Nietzsche: Auf jedem Gleichnis reitest du hier zu jeder Wahrheit (Zarathustra III, Die Heimkehr).

druhem místě ukáží, jak sám hodnotí své dílo po stránce noetické, a naposled podám jeho rozbor se stanoviska noetiky.

V »Tajemných dálkách« a též v »Svitání na západě« je stanovisko básníkovo k realitě v příslušných básních zřejmě idealistické; svět se tu uznává za výtvor nitra.

Nad výhni duše své, do skelné hmoty vroucí
jsem smáček píšťalu a vydechl tě varem (sc. zemi).

»Vězeň« (T. d.).

Před zrakem duše tvé jsem utkal závoj žití ...

»Slyším v duši ...« (Sv. na z.).

Tento noetický idealismus souvisí se subjektivismem a pessimismem, po stránce umělecké s impressionismem těchto sbírek. Se vzrůstajícím kladem sbírek následujících nastává přichýlnost k realitě; cit altruismu, jenž se dostavuje, předpokládá nutně noetický realism, byť skutečnost přese vše vždy byla více méně symbolem, přechodní fasí, poukazem k budoucím stadiím vývoje.

Nový směr v noetice je zde s básníkem ve shodě. V naší době klade se i v noetice důraz na cit a vůli. Proniká úsilí překonati filosoficky skepsi citem, láskou; překonáním krajního subjektivismu, solipsismu, děje se návrat k objektivismu (Masaryk, Přednášky o noetice 1908).

Přehlédněme nyní, jak Březina sám nazírá na svou poesii. Že i básník podléhá okamžikům, kdy skepse k vlastní vidině ho stravuje, zřejmě jest z jeho slov: »Jsou to chvíle nevysvětlitelné, někdy i popírané skepsi« (Rozhodující okamžiky, Hudba pramenů).

Proč slova proroků zní jako halucinace k našemu sluchu? ...
Nemocní příliš tušíme nemoc v extatickém proměnění tváří.
Se smrtí hovoří spící (Stavitelé chrámu).

To jsou však jen okamžiky výjimečné; víra ve vlastní výtvoř, v níž záleží hlavní kouzlo a moc mystici-mu, proniká konečně vitálně. Básník jest si arci vědom symbolické hodnoty svých vidin.

Zákonitost tohoto nového mystického systému a prorocký ráz jeho poesie, vyvírající ze synthesy veškeré současné i minulé kultury, dává básníkovi nárok věřiti v uskutečnitelnost svých snů. Umění jest ve službách vývoje. Právě básník v »Zasvěcení života«: »Ale práce, již vykonává umění, je touž prací, k níž směřuje veškerý život země ... Neboť umění jako život jest vlada zákona nad chaosem, řeč, která po věky formuje, linie, která obraníuje ještě dále než příroda ... Neboť v umění ohlašují se tvary života posud nevtělené«.

Rozhodný pozitivista Eugen Dühring dává po této stránce Březinovi částečně za pravdu, an dí (Cursus der Philosophie 50), že totéž, co vede nás k myšlení, vede i přírodu k tvoření. Jest analogie mezi tvořením obrazivosti a tvořením přírody. I příroda má svou obraznost; mylí se v svém tvoření, činíc leckdy bezvýsledné pokusy, od nichž upouští, nevedou-li k cíli. K závěru, že příroda experimentuje, dochází i Maeterlinck (Intelligence des fleurs). Ostatně již Goethe soudil, že i ve fantasii má člověk pramen poznání.

Být i mystické poznání spadalo do oboru fantasie, bude mítí tím větší hodnotu, čím širší je základ, na němž mystik buduje, čím vášnivější a opravdovější vztah měl ke skutečnosti.

Věda a ve shodě s ní pozitivismus odmítají mystiku jakožto pramen poznání, připouštějíce ovšem, že mysticism hlubokým po-
nořením ve vlastní já je s to, aby leckterou záhadu objasnil, zejména transcendentní, vedle empirického — mystické ... Mystika anticipuje často budoucnost vědy, klade a zodpovídá otázky, jichž její logika ještě nepřipouští« (Marten 27).¹⁵

Stanovisko filosofické k mystice bude u jednotlivců ovšem více méně příznivé podle toho, jsou-li přívrženci spiritualismu či pozitivismu. Ježto pak mystika úplně obsahuje náboženství či stránce subjektivní, jako duševní pochod, stává se otázka po hodnotě pravd mystikou získaných vlastně totožnou s otázkou po fikci a ideologii je rázu zcela náboženského.¹⁶ Právě vědění, právě poznání jest náboženské; pravá filosofie a náboženství se kryjí a spadají v jedno. Zdá se, že veškeren vývoj duchovní směřuje k tomu, aby nastala vyšší jednota náboženství, vědy a filosofie. Jako na primitivním stupni kulturním náboženství, věda i filosofie byly sloučeny v jedno, tak děje se i na vyšší kultury u syntetika-
většce rázu Březinova.

Pěkně řeší vztah vědy, náboženství a poesie se stanoviska pozitivistického Lange.¹⁷ Člověk neobejde se bez doplnění dané skutečnosti, a výplodem této přirozené nutnosti jsou náboženství a systémy filosofické ... Žádná myšlenka není tak schopna, aby smířila básnění a vědu, jako ta, že veškerá naše skutečnost jest pouhý jev, zdání ... Vždy však platí, že věc o sobě je pouhý omezuující (hraničný) pojem. Každý pokus, negativní význam jeho převéstí v pozitivní, vede v obor básnění, a jenom to, co obtoji měřeno jsouc měřítkem básnické čistoty a velikosti, může činiti nároky, aby některé generaci sloužilo za školu ideálu *O obsahu náboženství rozhoduje hodnota ethická, a otázka po jeho pravdivosti ani nemá se stanoviska Langeova smyslu.*

Novokantovec Lange tedy ve shodě s pozitivismem popírá jakoukoli možnost poznati absolutno. Kant se stanoviska racionalismu odbývá mystiku posměchem; absolutno pokládá sice za nepoznatelné, ale přec za myslitelné; cestou úvah a dekuakci možno

¹⁵ Poukazují po této stránce na shodu názoru indického, získaného intuici, s moderní filosofickou spekulací o času, prostoru a příčinnosti jako pouhých formách nazíráních a rozumových.

¹⁶ Jak jest pro mystiku svůdné přikládati své vísi původ nadzemský, o tom svědčí slova Nietzscheova: »Mit dem geringsten Rest von Aberglauben in sich würde man in der Tat die Vorstellung, blos Inkarnation, blos Mundstück, blos Medium übermächtiger Gewalten zu sein, kaum abzuweisen wissen. Der Begriff Offenbarung in dem Sinne, dass plötzlich, mit unsäglicher Sicherheit und Feinheit, Etwas sichtbar, hörbar wird, das einen im Tiefsten erschütterte und umwirft, beschreibt einfach die Tatsache« (Ecce homo).

¹⁷ F. Krejčí, O filosofii přítomnosti, str. 136, 137.

dojiti k jeho prahu.¹⁸ Stanovisko Kantovo jest překonáno, dnešní Schopenhauer ukázal cestu, jak poznati transcendentno, cestu, kterou kráčeli i Nietzsche a Tolstoj, t. j. intuitivní pohroužení do vlastního nitra, sebezpozorování, které konati musí na př. také psychologe. Co tvoří nejvlastnější podstatu našeho já, jest také psychostatu všehomíru.

Touto cestou kráčí také Březina, jenže zakládá své poznání extatické inspiraci. Nelze arci vtěsnati jeho tvorby na mystické mulku, v jádře však její metoda nepopíratelně namnoze for- v tom, že básník, sestoupiv do nejhlubšího nitra svého složitého já, promítá je v kosmické rozlohy:

... a v jas, jak by v jedno se slila slunce všech nebesklonů,
dějiny duše své zříme tam v kouzelném zrcadle milionů.
Místa harmonie a smíření (Ruce).

A praví-li v básni »Zpívaly vody« (Ruce):

A hle! Před pohledem jejich (t. j. vítězů) rozfříštěné věni milionů rukou
tuhne v jedinou duchovou ruku gigantickou, zem objímající,
jež v slavném a tragickém gestu sochaře,
hnětoucího kouli své poslušné hlíny
přeměňuje tajemství věci dle nádhery vidění svého,
v mučivé křeči tvůrčí
vždy nespokojená —

jest konec konců onen smysl, jež podkládá vesmírným silám,
úplně obdobný vlastní jeho vůli, jež také »přetvořuje svět dle
nádhery vidění svého«.

A zní-li v jedné z posledních básní »Rukou«, zvané »Odpovědi«, na stesk:

k plujícím ostrovům širokou brázdou vůně plujem...
plujem a ostrovy plují a nikdy se nepřibližujem...

poslední tajuplná odpověď:

královské vaše zraky klamem vás obestřely:
ostrovy v záti, jež v duši vám kvetou, před vámi otevřely —

je patrné, že obraz kosmu, vytvořený básníkem, odpovídá vnitřní struktuře jeho nitra, že vidiny, které vykouzluje, jsou jen kosmickou Odysseou, jen vesmírnou oklikou na výpravě k vlastní duši.

¹⁸ Uvádím zde mínění Merxovo, byť i jeho hlas v ohledu filosofickém nepadal na váhu. Ač se hlásí ke Kantovi, Merx přece činí spiritualismu jákousi koncesi, zaujímaje stanovisko mystice příznivé. Problem formuluje takto: Představa boha jest základním, nevysvětlitelným faktem, jako síla, hmota a pod. Stálé vyskytování mystiky jest důkazem, že náboženství spočívá na odrazu absolutna ve svoené duši, na odrazu, jehož nelze smazati, aby tím i lidská bytost nebyla zničena. Náboženství není tedy jen výplodem lidského myšlení. Jde jen o to, aby se vypátralo, jaký tento styk s absolutnem jest.

Kdyby však rozdělení Lachmannovo vnější úpravě rukopisu (zvl. rkp. D), jenž cýtý verš inicialou, očekávali bychom, časných, v kterých se hledalo podob sloupce o určitém počtu veršů, budou pvalu a Willehalmu, na př. že počet koinec díly a obsahovými celky (t. j. odstavci) valu. Tak v Gotfridově Tristanu, jenž na čtyřicítka (srv. Bechsteinovo vyd. Tr nebo v dílech Hartmana v. Aue, kde Wolframova rozdělení. V Parzivalu přemannovy (kn. V—XVI) celkem 47 (který má odstavce většinou krátké) me-li čtyřicítka) 47%, při čemž jde 4×2, kdežto v Parz V—XVI 33×1×7 (XIV), 1×11 (XV) a 1×14 (denci odděluje dvanáct knih od sebe z nich (nehledě k nepatrné výjimce. Tento nápadný fakt nelze vyložit jin. Neboť, že by všech dvanáct obsah závěry) od sebe odlišených dílů ce pouze náhodou obsahovalo 12krát surdní. A stačí-li již 12 ze vzpe abychom předpokládali zde úmys to nutné pro ostatních 277, jež knihami roztroušeny. (Počet jich 62%, knihy XV.)¹ Význam těchto 277 dalších místech jest vypravo čili úmyslně přerušeno tak, že p knihy obsahuje opět sumu veršů obsahově tak zaokrouhlena, že Tak člení se kniha V na tři sam na hradě grálském 224—238 (23 3. Jeschute 256—279 (24×30 lásky a rozhovor s paní Aven po boji v kn. VIII (414—22) 9 zentem (460—484) 25×30, vypravování o Anfortasovi (rytíř (504—7) 4×30, Gawar a Gramoflanz (505—510) 6 10×30, Parzivalovo setkání Parz. a Feirefiz (738—55)

¹ Počet koincidencí v knize na 60, VIII: 12 na 35, IX: 33 na 44, XIII: 26 na 52, XIV: 30 na 289 na 609 = 47,8%.

LITERATURA

ADOLF VESELÝ:

EVOLUČNÍ MYTHUS, SEN O PŘÍCHODU KRÁSNÉHO ČLOVĚKA.

(Z knihy »Zaslíbení krásy«.)

Dílo umělcovo, do zrcadel věčna promítnutý jeho osobní život, osobně-věčné symboly hudební symfonie, kyklopické stavby, skulptury, obrazu, díla slovesného, soustřeďuje vždy jen drama záhadných sil, jež zahrnuty jsou do hromadného pojmu *ž i v o t a*, lidského i kosmického. Kdežto výtvarná umění v užším toho slova smyslu — obraz, skulptura, stavba — jsou svou výrazovou možností vázána na skutečné soustředění celého dramatu v jediný okamžitý výjev v ploše či prostoru, mají uměny na hmotě nezávislé, absolutní, tónové i slovné dokonalou možnost peripetie dramatu rozvinouti v čase. Není však nikdy monumentální dílo umělecké výhradnou osamělou prací jedince: duševní i hmotná, viditelná i neviditelná spolupráce tisíců mrtvých a živých je tu zákonem. Pyramidy Faraů, obrovské zemní průkopy jako symfonie Beethovenovy jsou hromadným dílem nesčíslných tisícův. A všechny nejkrásnější činy uměleckého díla nezdaří se než opakováním onoho tvůrčího gesta, které budovalo vesmír a systémy hvězdné rozhodilo jako zrní po líkách kosmických: rozepnouti svůj osobní život do nekonečna! Tento pud velikosti, grandiosna hořící v krvi jedinců, rodů i rač, vzepial se v našem národě jedenkrát: epochou husitskou, a zrál v Chelčickém a Bratřích. Neprojevilo se nikdy dílem umění výtvarného ni hudebního: stalo se tak dílem bás-

nicka věštee Otokara Březiny. Po prvé v české poesii je materiál umění slovesného — slovo — zhodnocen a přehodnocen, vítězně použit na stavbu grandiosního katedrálního básnického snu, mythu věků.

Sestředování, krystalisace osobnosti Březinovy, toť život duše zbavující se pozvolna šatu hmoty, napatý pohled stále se rozšiřujících, pronikavějších očí, slavně rozkřídlení peruti k nejvyššímu letu: stopy tohoto vývoje, pokud jsou viditelné v ročníkách časopisů, jdou od povrchového realismu několika povídek, vyjasňují se, očisťují a prozařují v krajinářském impresionismu řady menších básní, jichž definitivní útvar zřítí lze v dvojbásni *Angelus* ze staršího ročníku *Nivy*. Tu poesie Otokara Březiny, do knih nezařazené počátky, vycházejíc od virtuosní techniky Jaroslava Vrchlického, je zcela nervová, smyslová, oslnivá i oslňující nejen vnějším leskem výrazu, ale i tichým jasnem vnitřního přetavení, prožehnutí, přecitění. Zdnchování básnického výrazu a mluvy, konečné definitivní stadium vývoje stylu Březinova, jak představují její jeho prvé knihy, je počátkem myšlenkového soustředování, konečného zjasnění, nalezení se osobnosti Březinovy. Neustála arcif ani v počátcích této periody mysticismu poesie vnějších smyslů a nervů: Ještě nervová poesie v některých číslech *Tajemných dálek* je patrna a smyslové passáže a verše i v erotice — erotické rozloučení! — Svítání na západě. Čistě a souverenně zní mystická naděje a víra i celý orchestr zvuků transcendentního světa teprve ve

Větrech od páňů. Odtud prohlubuje se svět Březinův, a jeho zraky, skutečné i duševní, zří všemi věcmi i jevy reálného světa jako transparenty, vstávají ve všem toliko hmotné symboly druhého světa, jež promítá si čarovnou klenbou nad tuto zemi, ostrovem uvězněnců, jakožto pravou sladkou zemi mateřskou. Prvé dvě knihy nelíší se v podstatě od zvyklé naší produkce básnické; jsou naši básníci zajatci a rozkošníci slov, nervů a smyslu, vyjadřující v nejrůznějších případech svoji radost, podiv a úžas nad velebnou, krásou i hrůzou země i vesmíru. Jsou analytickové i pathetickové, nejsou syntetický; jsou lyričtí, nejsou básníci cyklickými, epiky, dramatiky. Dá se kondensovat jejich umění na pocit, na jednoslabičnou samohlásku interlecke radosti, údivu, úžasu, hrůzy; nedá se uvést na pythagorejské číslo, filosofickou větu, myslitelenskou maximu. Cyklický syntetický pokus Slávy dcery a Slavie, tyto lyrické vidiny národního i politického messianismu, jsou nám zjevem ojedinělým. Třemi posledními básnickými knihami vstupuje Otokar Březina do dětských a jinošských poměrů českého umění slovesného jakožto očekávaný muž, syntetik a dramatik, hodnotitel a přehodnotitel, podmanitel lichotného světa slov a řeči, vítěz nad svody a záłudnostmi smyslu, nervů, fascinující apoštol snu o krásné zemi a člověku. Otokar Březina je druhou půlí představy typického básníka, jehož polovinu smyslovou, sensitivní, apercepční tělesňuje Karel Hynek Mácha; půlí intelektuální, hloubavou, transposiční. Byly i v Máchovi — a Má je knihám Březinovým vzdálen víc dobou než příbuzným prvkem věčnosti, nekonečna, ač je s nimi v těsném objetí hodnotou uměleckou — tyto hodnoty, než byly vždy pevně spoutány s apercepční mohutností smyslů; v Březinovi za to jasně vyvstal nový typ básníka, myslitele, sladkého, snivého, laskavého apoštola, typ, jak posud zřel se jedině v postavách biblických proroků s tajemnou zvěstí o příchůtí Messiáše, jejichž tvrdost a chmurnost rozjhlá v snivost a dobrořečení.

Z rodu nábožensky založených filosofů ujasňuje sobě i jiným Otokar Březina všechny pochybnosti, otázky, záhady, jež tížily, znepokojovaly, mučily kdy člověka, hloubajícího o světu v sobě a světu mimo sebe. Rozpoutává jazyky hmot, rostlin, tvorstva, ohnů i vod, srdcí i hvězd a minulosti a objevuje mystickou jednotu všeho, nejen tajemnou jednotu všeho zemského, jsoucího, bratrství lidí, zvířat, rostlin, hmoty, ale i spojitost, souvislost všeho minulého s přítomným i budoucím, přes zemi do nekonečna vesmíru, souvislý kruh podaných rukou nesčíslných bytostí mrtvých, živých i bytostí vyšších, duchové hierarchie v nadmyslnu, obrovský řetěz zapírající se stále výše a výše do všech prostorů hvězdných a objímající světy, řetěz my-

stické touhy, kosmické nostalgie, v něm jistota, že všechno nastalje, cením břehem že je země v moři nekonečnosti, a člověk že je tu zajatec; celý ráj stěží leží zavřený před námi. Ideme zemi a zřím, že i plazové země chvějí se před mocnějšími. Slaměšiční iemnost podléhá nárazu barbarů sly. Zápasu vřením klototá v žaru svém život, a na jeho páře se kolébá naděje naše; bolestí nesčetná z tajemné rány Všeho a vtekla do našeho žení kletbou; i v letu nejvyšších roztoužení podžení. A posledním tajemstvím těla je pohorkosmu, cítěná duši. Všemi prameny krve se tisícem smrtičích vůní; všechny mlýny se valí, žene a etherně jemná i snění větrné mlýny na nejvyšších horách... Leč z tohoto bolestného poznání tajemné viny vzrůstá pojednou naděje vykoupení: Člověk, sám hnán vichřicí kosmické nostalgie, je vyvolen k vysvobození všech bytostí země; vše zrá k své dokonalosti, postupem času i prostoru i smrti do výše vedou všechny cesty: sen evolučního zdokonalování jest u Otokara Březiny prvou obdobou definitivní jeho formy vyjádřeně symbolem kruhu rukou.

(Dokončení.)

Miloslav Hýsek: **Literární Morava v letech 1849—1885.** V Praze 1911. Nákladem Moravské revue. Str. 311.

Pokusův o soustavné vypsání literární minulosti moravské ani na prstech jedné ruky bys nenapočítal, a které se vyskytly, nevytýkaly si dalekých cílův a omezovaly se na nerozsáhlé období. Tohoto jevu je několik příčin, z nichž nejobyčejnější jest, že se neshledávalo potřebným (ani snad včasným), proti přehledům působení literátů českých, rozdílův teritoriálních nehledícim, vyličovatí snažení Moravanů separátně. To tím méně, že na Moravě nápadně vynikajících, snad rázovitě moravských spisovatelů nebo směrů literárních nebylo mnoho. Ti, kteří by byli chtěli a dovedli literární práci hodnotit, měli těžké postavení, protože nebylo (a není) dosti monografii, které by vypsání systematické a kritické připravovaly. Ještě poměrně nejvíc je pracmenův a pomůcek pro dobu, kterou popsati si umínil Hýsek ve spise přítomném. Sám autor si prošlapoval cestičku hojnými drobnými rozpravami časopisecky. Na nich a hlavně ovšem na spise, o němž tu píšeme, pozorovati jest podivuhodnou pílí Hýskovu ve sbírání materiálu (viz

DOLF VESELY: EVOLUČNÍ MYTHUS, SEN O PRÍCHODU KRÁSNÉHO ČLOVĚKA.

(Dokončení.)

Nietzscheova idea věčného návratu má tu prvou obdobu; ale vyjádřila-li se u Nietzscheho kruhem, prstenem, věncem do sebe se navracějícím, je u Březiny ve výšejší formě nekonečné; ne vracení se k méně dokonalým studiím, vyžrá stálý vzestup do nesmíra, nekonečna. Čeká-li u Nietzscheho výšší formy neodvratný návrat do forem nižších, je u Březiny stálé postupné zduchovění.

Na této cestě radostného evolučního mysteria položeno je u Březiny stadium krásné země a nového člověka, nejkrásnější, nejlaskavější, nejšladší zvěstování, jaké se kdy četlo v naší marděštině od dob přeložení čarovného místa o andělském zvěstování Evangelii. Hle, jak logičtější,

jak osudověji, jak přesvědčivěji zapíata je evangelická tato zvěst i její příští náplň do celkové linie stálého vývoje než Nietzscheovo evangelium nadčlověka, zcela osamocené, náhle, absolutně vyvstálé a stojící na nenávisti a opovržením zničeném světě starém, starém člověkov! Tvrdost, nenávist a opovržení k dnešnímu člověku vnuke Nietzscheovi zarathustrovský pojem budoucího krásného člověka; jeho idea věčného návratu, za prvou ideou položená, otvírá černou propast tomuto novému člověkov: fatální, zoufalý, neodvratný návrat k opovrhovaným stadiím, z nichž vyšel. I u Březiny je stav krásného Člověka dobově omezený, přechodný; leč nesmírnou bratrskou láskou ke všemu živému i mrtvému, zašlému i nezrozenému vytvořený evoluční mythus, postupně zdokonalování, přecházení do stadií stále a stále dokonalejších, jasnějších, radostnějších, duchovějších, až ke konečnému vstúpní do záhadného moře nekonečnosti, do splnutí s Věcnem, Bohem a s ním a

